

Institut Ramon Berenguer IV

Av. Músic Sunyer 1-37

43870 Amposta (Tarragona)

Treball de Recerca:

**Impacte de l'actual crisi
sobre el treball de les
dones a la Unió Europea,
a Espanya-Catalunya i a
Romania**

Autora: Ramona Andreea Pricop

Tutor: Eliseu Toscas

Departament d'Història

Grup: 2n de Batxillerat C

Curs: 2014-2015

Índex

1. Introducció.....	1
1.1 Motius de l'elecció del tema. El seu interès	1
1.2 Objectius.....	3
1.3 Hipòtesi	3
1.4 Dificultats i mètodes per a encarar-les.....	4
1.5 Estructura del treball	7
2. Impacte de l'actual crisi sobre el treball de les dones a la	
Unió Europea	9
2.1 De l'augment de l'ocupació femenina a la davallada.....	9
2.2 La crisi afecta més les dones	12
2.3 Les retallades en els serveis.....	12
2.4 Polítiques diferenciades segons el gènere.....	14
2.5 L'impacte de les retallades en despesa social sobre la feina femenina	16
3. Impacte de l'actual crisi sobre el treball de les dones a	
Espanya Catalunya.....	19
3.1 Dades econòmiques introductòries.....	19
3.2 Situació de les dones en el mercat laboral	20
3.3 Polítiques decantades cap al capital	21
3.4 Àmbit privat i treball no remunerat	22
3.5 El temps parcial	22
3.6 Població estrangera	23
3.7 Salariis	23
3.8 Conciliació de vida familiar i vida professional	24
3.8.1 <i>Permisos de maternitat i paternitat</i>	24
3.8.2 <i>Excedències per cura de persones</i>	25
3.9 Protecció social: pensions i prestacions de la Seguretat Social.....	26
3.10 Ideologia del "retorn a la llar" i realitat dramàtica.....	28
4. Impacte de l'actual crisi sobre el treball de les dones a	
Romania	30
4.1 Breu panoràmica de la situació social.....	30
4.2 Abans de l'actual crisi, una altra crisi.....	33
4.3 Forta desigualtat segons el gènere.....	34
4.4 Balanç dels últims anys	36
4.5 Política d'equil·libri entre treball i vida personal.....	37
4.6 Una dona romanesa com a testimoni.....	38
4.7 Ideologia de "retorn a la llar"	39
5. Treball domèstic i treball extradomèstic: estudis de cas... 40	

6. Conclusions.....	47
7. Agraïments.....	50
8. Bibliografia.....	51
9. Webgrafia.....	53
Annexos	I
Annex 1: Model d'entrevista	I
Annex 2: Entrevista Lídia González Zapata	IV
Annex 3: Entrevista Cristina Pricop	IX
Annex 4: Entrevista Valeria Mihai	XIII
Documents.....	XVII
Document 1	XVII
Document 2	XVIII
Document 3	XIX
Document 4	XX
Document 5	XXI

1. Introducció

1.1 *Motius de l'elecció del tema. El seu interès*

Sempre m'ha interessat el tema de la igualtat d'oportunitats entre homes i dones. Però no sabia molt bé de quina manera enfocar un Treball de Recerca centrat en aquesta problemàtica. Aleshores, quan el meu tutor em va proposar d'estudiar l'impacte de l'actual crisi sobre el treball de les dones, vaig acceptar immediatament.

Però l'enfocament adoptat no ha estat cosa de poc temps, s'ha anat fent de mica en mica. Per a mi, veure com va d'atragada la meva mare, combinant la feina a l'empresa amb la feina a casa, va ser i ha estat un motiu de reflexió important. D'altra banda, llegir uns articles i ponències -no sempre fàcils- sobre el treball de les dones d'autores com la historiadora Cristina Borderías o l'economista Cristina Carrasco, totes dues professores de la Universitat de Barcelona, em va ajudar a entendre i aprofundir el tema en general.

Llavors, i sempre a través de converses amb el meu tutor, es va plantejar la qüestió d'on centrar aquest tema. Catalunya o Espanya eren la possibilitat més propera. Però com que la crisi iniciada el 2008 no només la pateix el nostre país, semblava adient veure el problema a nivell internacional, concretament a escala de la Unió Europea. Es sabut que les institucions de la UE adopten mesures que afecten tots els Estats que la integren. D'aquesta manera es podia observar quins efectes ha tingut i té la crisi sobre el treball de les dones a nivell europeu i a escala d'Espanya-Catalunya, i esbrinar quines semblances i

quines diferències presentaven aquests àmbits territorials. Semblava, doncs, que es tractava de fer anàlisis comparatives.

Arribats a aquest punt, torna a intervenir una qüestió personal, que explica en part per què m'interesso també per un altre país, per un país molt diferent d'Espanya o de Catalunya. Parlo de Romania. M'ha interessat incloure Romania, per una banda, perquè és el meu país natal, on hi passo un parell de setmanes cada estiu, de manera que en tinc un coneixement directe. Però, a més, Romania, com a matèria d'estudi, és particularment interessant perquè és un Estat amb unes característiques econòmiques, socials i culturals que el fan molt diferent de la majoria d'Estats de la Unió Europea, com per exemple, el fet que sigui el segon país més pobre de la UE després de Bulgària (segons Eurostat), o que tingui l'índex més elevat de dones assassinades en l'àmbit domèstic de la Unió Europea (segons que ha explicat el prestigiós periodista Ignacio Ramonet a *Le Monde Diplomatique*).

Així doncs, el tema d'aquest Treball de Recerca és l'impacte de la crisi sobre el treball femení en els tres àmbits assenyalats: la Unió Europea, Espanya-Catalunya i Romania. Però, com he après de les lectures que he fet, és impossible donar compte de la problemàtica sense veure com es manifesta en dones concretes. En aquestes és possible observar l'impacte de la crisi sobre un treball que solen fer les dones i que és molt important, el treball domèstic i de cura de les persones (*care* en anglès, *trabajo de cuidados* en castellà), una vessant del treball femení sobre la que no hi ha a penes dades. També en dones concretes es pot veure la interrelació entre treball domèstic i extradomèstic, que no surt en els informes oficials.

Així doncs, en aquest Treball de Recerca s'ha intentat combinar una metodologia quantitativa (estudis acadèmics sobre el treball de les dones en el mercat) amb una metodologia qualitativa (entrevistes a dones sobre la seva feina domèstica i extradomèstica).

1.2 Objectius

D'acord amb les fonts i la bibliografia disponibles em proposo, primerament, mostrar els efectes de la crisi sobre el treball femení a la Unió Europea en el període 2008-2014. A continuació, veure de quina manera s'ha manifestat a Espanya-Catalunya i a Romania. I, finalment, verificar la manera com es viu aquesta problemàtica en dones concretes mitjançant entrevistes, i analitzar i contextualitzar les respostes.

1.3 Hipòtesi

La hipòtesi que sostinc és que la crisi ha agreujat la situació laboral de les dones tant en l'economia domèstica com en el mercat laboral, la qual cosa ha fet que les dones hagin de suportar una càrrega de treball més feixuga que els homes, perquè tot i que alguns homes s'han quedat sense feina i estan a casa, les dones, en general, continuen sent les que realitzen el treball domèstic. Tot i això, l'impacte de la crisi sobre el treball de les dones presenta evolucions diferents segons els països.

1.4 Dificultats i mètodes per a encarar-les

- Primerament, com han remarcat diverses autores, quan parlem de treball de les dones hem de considerar dos àmbits: el mercat i l'economia domèstica. Aquest fet ha suposat que hagi trobat molta més informació del que passa en el mercat, perquè hi ha dades, i, en canvi, quant a treball domèstic, les dades hagin estat força més escasses. Per fer front a això, he efectuat entrevistes orals a algunes dones de Romania i de Catalunya.
- A l'hora de comparar Europa, Espanya-Catalunya i Romania em vaig trobar amb una falta d'homogeneïtat en les fonts disponibles. D'una banda, no vaig trobar articles relacionats amb Romania de l'estil dels que vaig obtenir referents a Europa o a Espanya-Catalunya. D'altra banda, els articles o llibres no estaven publicats tots en una mateixa data sinó en diferents dates: uns eren de 2009, uns altres de 2010, de 2011 o de 2014, i per això no cobrien sempre tot el període 2008-2014, com jo pretenia. Tot i això, aprofundint més en la recerca, al capdavall ha estat possible oferir unes tendències que són clares.
- Una altra dificultat important ha estat el fet que comptava entrevistar una tia meua de Romania, i no vaig poder fer-ho, en part per inconvenients familiars; en canvi, el seu testimoni m'hauria proporcionat informació de

força interès perquè es tracta d'una persona que té un fill discapacitat, cosa que significa una càrrega afegida per a les dones. Aquest cas m'hauria permès acostar-me als problemes concrets que han hagut d'afrontar i afronten moltes dones en aquesta situació a Romania durant la crisi. Aquesta manca d'informació s'ha subsanat parcialment amb una entrevista feta a una altra tia meva de Romania.

- Quant al nostre país, quan ja semblava que no podia trobar cap dona concreta que es prestés a ser entrevistada, fora de la meva mare, em vaig posar en contacte amb una amiga d'Amposta (comarca del Montsià, província de Tarragona), la família de la qual reflectia els problemes que jo volia mostrar en aquest treball, i efectivament vaig poder obtenir molt bona informació. En canvi, la meva mare, originària de Romania però també resident a Amposta, encaixa menys entre les dones amb més problemes, però igualment li he fet una entrevista i la comparació de totes dues resulta molt instructiva.
- He d'esmentar una altra dificultat. El Treball de Recerca requeria, com he dit, fer entrevistes a dones determinades amb un qüestionari a la mà, qüestionari elaborat sobre la base de la problemàtica estudiada. Era la primera vegada que jo realitzava entrevistes. De seguida em vaig adonar de la meva inexperiència, ja que no sabia molt bé com reproduir allò que em deien les entrevistades. Però amb els consells del meu tutor vaig

millorar la tècnica, vaig poder especialitzar-me més, i preguntar qüestions concretes a cada entrevistada anant més enllà del que figurava al qüestionari, ja que no podia fer ús de les mateixes preguntes per a totes les dones entrevistades.

- Per a efectuar l'apartat en què parlo de l'impacte de la crisi sobre el treball de les dones a nivell de la Unió Europea, els articles disponibles estaven escrits en francès, de manera que vaig haver de traduir-los al català. I per a accedir a la informació sobre Romania, al principi no vaig trobar res sobre el tema en romanès, malgrat que vaig cercar bastant per internet, així que també vaig haver d'utilitzar articles escrits en anglès o francès, fent les traduccions corresponents. Ara bé, recorrent a la meva mare, vaig poder trobar finalment uns articles en romanès, i sobretot un llibre que parlava del tema. Si l'idioma romanès no comporta gaire dificultats per a mi, perquè és la meva llengua materna, haver de llegir i traduir articles en francès i anglès ha significat una dificultat afegida. També he hagut de llegir articles en castellà. Així doncs, en aquest Treball de Recerca he fet servir cinc idiomes: català, castellà, francès, anglès i romanès. Sens dubte, suposa un enriquiment, però també constitueix un obstacle que s'ha de vèncer amb més temps i feina.

- Però, més que els idiomes, de vegades és el contingut el que comporta més dificultat. En aquest sentit, he de dir que he hagut de llegir llibres i articles de nivell universitari que de vegades no m'han resultat fàcils de comprendre. En aquestes ocasions, a més d'utilitzar el diccionari, he trobat ajut en el meu tutor.

1.5 Estructura del treball

D'acord amb els objectius esmentats i les dificultats amb què m'he trobat per tal d'assolir-los, he decidit estructurar el Treball de Recerca de la següent manera.

En primer lloc, tracto l'impacte de la crisi sobre el treball de les dones a nivell de la Unió Europea. Per a fer-ho, exposo d'entrada com era la situació del treball femení uns anys abans que arribés la crisi per veure millor com aquesta ha impactat, i a continuació mostro com la crisi (o la seva gestió) afecta més les dones que els homes.

En segon lloc, centro el tema a Espanya-Catalunya, on també esmento com era la situació anterior a la crisi, primer, i després tracto tot un ventall de qüestions que estan relacionades amb la regressió que ha suposat la crisi (mercat laboral, àmbit privat i treball no remunerat, salaris, conciliació de vida familiar i professional, protecció social, població estrangera, treball a temps parcial, etc.).

En tercer lloc, parlo del tema centrant-me a Romania. Aquí m'ha semblat convenient començar per dibuixar una breu panoràmica de la situació social

d'aquest país, efectuant algunes comparacions amb Espanya. A continuació, exposo una peculiaritat de Romania: el fet que abans de patir l'actual crisi, en va sofrir una altra els anys 1990. Tot seguit exposo la forta desigualtat segons el gènere, la dificultat d'equilibrar treball i vida personal, un balanç dels últims anys, el testimoni d'una dona romanesa i la ideologia del "retorn a la llar". La problemàtica es tracta menys extensament per les limitacions abans apuntades.

En quart lloc, faig dos estudis de cas sobre la base d'entrevistes a dues dones del nostre país, concretament d'Amposta, per tal de veure com s'ha viscut i es viu la crisi en la feina femenina, centrant l'atenció en els dos àmbits del treball de les dones: el domèstic i l'extradomèstic.

Finalment, en unes conclusions reflexiono sobre la problemàtica que m'he proposat d'estudiar, i acabo amb les preceptives bibliografia, webgrafia i els altres apartats (annexos i documents) exigibles en un Treball de Recerca com aquest.

2. Impacte de l'actual crisi sobre el treball de les dones a la Unió Europea

2.1 De l'augment de l'ocupació femenina a la davallada

L'hivern de 2010, Isabelle Terraz, des de "L'Observatoire des politiques économiques en Europe" de la Universitat d'Estrasburg, va escriure un article on parlava de l'ocupació de les dones davant la crisi. Entre altres coses, deia que si hi havia un camp en el qual la Unió Europea havia progressat àmpliament entre el 2000 i el 2008, era el de l'ocupació femenina: concretament cinc punts percentuals. A més, el creixement de l'ocupació de les dones dins la Unió Europea va sostenir àmpliament el creixement total de l'ocupació, contribuint-hi amb un 60% aproximadament en el mateix període. Ara bé, la crisi econòmica ha significat una frenada en sec d'aquesta progressió i ha posat en relleu les especificitats de l'ocupació femenina i masculina.

El 2012 Elisabeth Morin-Chartier, europarlamentària francesa, va presentar a la Comissió de Drets de la Dona i Igualtat de Gènere del Parlament Europeu un projecte d'informe sobre els efectes de la crisi econòmica en les dones europees. Dos anys més tard, Rachel Silvera, reconeguda economista francesa, va publicar un article, encara més documentat, on tractava més específicament la incidència de la crisi i de les polítiques d'austeritat sobre l'ocupació de les dones a Europa i a França. Les observacions que segueixen s'han extret d'aquests dos articles, que están publicats, com l'anterior, a internet (veure Webgrafia).

E. Morin-Chartier recorda que la Unió Europea des de 2008 afronta la major crisi econòmica i financera des de la Gran Depressió dels anys 1930. Aquesta crisi està provocant un notable augment de la taxa d'atur en els Estats membres, i té conseqüències particularment greus per a les dones, a les quals afecta: a) *directament*, amb la pèrdua de l'ocupació i la precarització dels seus llocs de treball, i b) *indirectament*, a través de les retallades pressupostàries en els serveis públics i en les ajudes socials. Conseqüentment, resulta indispensable tenir en compte la dimensió de la igualtat de gènere a l'hora de parlar de la crisi.

En iniciar-se la crisi econòmica, l'impacte fou més gran per als homes que per a les dones, però l'atur entre homes i dones ha anat evolucionant de manera diferent amb el pas del temps. L'impacte sobre l'ocupació de les dones ha estat *diferent* i *diferit*, en paraules de Rachel Silvera. Algunes autores denominen *impacte diferit* al fet que, d'entrada, les dones no foren les principals víctimes de la crisi, no foren les que més patiren l'atur (perquè les més fortes reestructuracions afectaren la indústria, que està més masculinitzada); però en l'actualitat, i a més llarg termini, es veuen més afectades pels seus efectes (perquè la crisi més endavant afectà els serveis, més feminitzats). Cal dir que les dones han estat menys afectades per la pèrdua del lloc de treball (tot i que s'ha accentuat des de 2009-2010), que pel creixement de la subocupació. Aquest aspecte està molt menys documentat.

Les retallades pressupostàries efectuades pels governs en aplicar els plans d'austeritat afecten el sector públic, en el que les dones són majoritàries (al voltant d'un 70% dels empleats en aquest sector), de manera que les dones

s'han convertit en les principals víctimes de les mesures d'austeritat. La taxa de reducció de funcionaris públics ha arribat al 25% en alguns Estats membres, i, a més, els salaris s'han reduït o congelat en el sector públic i els contractes temporals no solen renovar-se.

Tant Rachel Silvera com Elisabeth Morin-Chartier coincideixen a afirmar que les dones experimenten una doble penalització per part de les retallades pressupostàries dels serveis públics: en tant que principals assalariades d'aquests sectors i en tant que principals beneficiàries d'aquests serveis públics.

Morin-Chartier considera que molt probablement els efectes de la recuperació, si s'esdevé, es deixaran sentir amb major rapidesa en el sector industrial (on són majoritaris els homes), cosa que es traduirà en una recuperació del treball masculí, el qual augmentarà a major velocitat que el treball femení. Aquest últim es veurà afectat de forma més duradora per les retallades aplicades als serveis públics.

Les conseqüències actuals de la crisi també tindran importants repercussions sobre les dones a més llarg termini ateses les seves trajectòries professionals no lineals, és a dir, fetes d'ocupacions precàries, fins i tot informals, mal remunerades, sovint a temps parcial imposat, de manera que al final només podran percebre pensions de molt escassa quantia.

2.2 La crisi afecta més les dones

Cal no oblidar que els estereotips repercuteixen en l'ocupació de les dones i que la idea que la desocupació dels homes és més greu que la de les dones està fortament implantada.

Convé tenir present que al voltant del 23% dels ciutadans de la Unió Europea vivien en risc de pobresa o d'exclusió social el 2010 (segons dades d'Eurostat), i que aquest empobriment de la població afecta majoritàriament les dones, que han de fer front amb molta freqüència a nombroses dificultats, com ara:

- dificultats derivades del fet que les famílies monoparentals es concentren majoritàriament al voltant de dones;
- dificultats per a conservar o tornar a trobar ocupació;
- dificultats per a tenir una vivenda;
- dificultats per assumir la responsabilitat de cuidar persones al seu càrrec (nens, pares, malalts o persones amb discapacitat).

2.3 Les retallades en els serveis

Les mesures de reducció de les prestacions familiars, de la baixa per maternitat i dels subsidis per a les famílies monoparentals han augmentat el risc de les dones de trobar-se en una situació de pobresa i les han fet més dependents

dels altres membres de la família. Les retallades tenen, doncs, un impacte directe sobre la independència econòmica i social de les dones.

S'observa un augment del treball informal i no remunerat, voluntari o no, de les dones per tal d'escapar de la crisi, i, segons un estudi de l'OCDE, el treball domèstic representa el 33% del PIB dels països membres de l'OCDE.

Vegem el següent quadre, efectuat per Rachel Silvera:

<u>EU-27</u>	<u>2007</u>	<u>2008</u>	<u>2009</u>	<u>2010</u>	<u>2011</u>	<u>2012</u>
Taxa d'ocupació	65,3	65,8	64,5	64,1	64,2	64,2
Homes	72,5	72,7	70,7	70	70,1	69,8
Dones	58,2	58,9	58,4	58,2	58,4	58,6
Taxa d'atur	7,2	7,1	9	9,7	9,7	10,6
Homes	6,7	6,7	9,1	9,8	9,7	10,5
Dones	7,9	7,6	9	9,7	9,8	10,6
Taxa de temps parcial	17,5	17,5	18	18,5	18,8	19,2
Homes	6,9	7	7,4	7,9	8,1	8,4
Dones	30,6	30,3	30,8	31,3	31,5	31,9

Fig. 1. Quadre extret de www.feministespouruneeuropesolidaire.eu

Quadre on es mostra la taxa d'ocupació, d'atur i de temps parcial per sexe a Europa (15-65 anys)

[Última consulta: 28 de novembre de 2014]

< <http://www.feministespouruneeuropesolidaire.eu/wp-content/uploads/2014/04/article-Fcrise-et-politiques-2014-de-rachel-silvera.pdf> >

Observem que la taxa d'atur està pràcticament igualada entre homes i dones el 2012 (un 10,5% els homes i un 10,6% les dones), quan el 2008 era superior el de les dones (un 6,7% els homes i un 7,6% les dones). En canvi, si s'observa la taxa de temps parcial, veiem que aquesta augmenta, tant per a homes com per a dones, però la distància entre homes i dones sempre és molt gran i no s'igualava mai: entre 2008 i 2012 els homes han passat d'un 7% a un 8,4% mentre que les dones han passat d'un 30,3% a un 31,9%; en particular, el 2011 el 31,5% de les dones treballava a temps parcial, contra un 8,1 % dels homes, i el 2012 era un 31,9% de les dones contra un 8,4% dels homes.

2.4 Polítiques diferenciades segons el gènere

Segons Rachel Silvera, l'atur parcial i el temps parcial curt tenen punts en comú: en tots dos casos és una opció de l'empresari, no una elecció del treballador; i hi ha una reducció de l'activitat (tots dos són compatibilitzats com a subocupació). Però també hi ha diferències: l'atur parcial és provisional, el temps parcial no; l'atur parcial és indemnitzat, el temps parcial no. Allò que s'ha imposat àmpliament en aquesta crisi és el temps parcial curt. Això, segons Rachel Silvera, revela una lògica sexista, que tracta de sostenir l'ocupació i el salari dels homes, caps de família, i no el de les dones, per a les quals un salari de complement seria suficient.

Pel que fa a les dones que han conservat el lloc de treball, les qualificacions requerides per a aquest solen estar per sota de la formació rebuda i del nivell del títol obtingut; el manteniment del lloc de treball sovint passa per la pèrdua

de categoria. D'altra banda, els llocs de treballs proposats són en moltes més ocasions contractes temporals o a temps parcial que contractes indefinits.

Però per a les dones que conserven el lloc de treball també es planteja la qüestió de la conciliació de la vida professional i la vida privada; han de sumar al treball les tasques domèstiques, de les que s'encarreguen en gran part, així com, amb molta freqüència, la cura de persones que estan al seu càrrec (nens, pares, malalts o persones amb discapacitat).

Hem vist que a la Unió Europea hi ha avui unes taxes d'atur comparables entre homes i dones. Però, malgrat l'existència d'aquesta "igualtat", la crisi ha tingut efectes diferenciats segons el gènere, ja que les dones han sofert una precarització més important de les seves condicions de treball i un descens significatiu dels seus ingressos com a conseqüència de determinats factors, com ara:

- a) la persistència de la bretxa salarial entre homes i dones, de prop d'un 17% de mitjana;
- b) les desigualtats resultants entre homes i dones en les prestacions per atur;
- c) l'auge del treball a temps parcial imposat;
- d) la multiplicació de les ocupacions precàries o temporals en detriment de les ocupacions més estables.

Ara bé, subsisteixen grans disparitats entre els diferents Estats membres de la Unió Europea, ja que, entre altres coses, les taxes d'ocupació femenina oscil·len entre el 48,6% i el 77,2%.

Com mostra el quadre amunt exposat, abans d'iniciar-se la crisi econòmica, les dones ja constituïen el grup majoritari pel que fa a ocupacions precàries o a temps parcial, i aquesta tendència s'ha reforçat amb la crisi.

2.5 L'impacte de les retallades en despesa social sobre la feina femenina

Les diferents retallades en prestacions socials, així com la reducció dels pressupostos destinats a les infraestructures socials, l'educació, la cura dels nens, la sanitat i l'atenció a les persones dependents, fan que aquesta responsabilitat recaigui en les llars, habitualment en les dones, cosa que les porta a abandonar la seva ocupació remunerada, o a reduir el temps que hi dediquen, per tal de poder ocupar-se dels serveis que ja no presta l'Estat.

El treball informal serveix de refugi a algunes dones, bé perquè ja no poden fer front al pes d'aquestes diferents càrregues, bé perquè el nivell de remuneració del lloc de treball que ocupen ja no els permet assumir la pujada dels impostos i les retallades en les prestacions socials. Llavors prefereixen abandonar el mercat laboral per accedir a l'economia informal.

Les retallades aplicades als pressupostos públics comportaran un augment de les desigualtats entre homes i dones, així com de la desocupació entre les dones, majoritàries en el sector públic i principals beneficiàries de les polítiques socials, de manera que s'incrementarà més encara la feminització de la pobresa.

En un gran nombre d'Estats membres, l'accés a la primera ocupació a temps complet de les dones més joves (amb edats compreses entre els 15 i els 24 anys) està en retrocés des de l'inici de la crisi. Per a fer front a aquesta situació, són moltes les que decideixen perllongar els seus estudis. Però, malgrat aquesta tendència i el fet que una millor formació suposa en general una millor protecció per a les dones, els seus títols continuen sent menys valorats que els dels homes.

La decisió de determinats Estats membres de retallar els pressupostos d'atenció a la infantesa, tutories escolars i extraescolars i cura de persones repercuteix directament en les dones, les quals assumeixen la major part de les funcions suplementàries que això implica.

La pobresa femenina no només té el seu origen en la recent crisi econòmica, sinó que també és el resultat d'altres factors: estereotips, més baixos salaris en les dones que en els homes, absència de conciliació de la vida familiar i professional, una major esperança de vida de les dones i, en general, tots els tipus de discriminació per raó de sexe, que afecten principalment les dones.

La crisi econòmica afavoreix la violència en totes les seves formes (assetjament, violència en el lloc de treball i violència conjugal), amb les dones com a víctimes, en clara violació dels drets humans.

A causa de la manca de dades fiables, cal avaluar les conseqüències de la crisi econòmica en les condicions de treball de les dones: discriminació en la contractació, augment de la càrrega de treball, pressió i estrès en la feina, assetjament moral i psicològic.

Com ja s'ha dit, hi ha grans disparitats entre els Estats membres de la Unió Europea. Per això serà bo veure què passa a Espanya-Catalunya (que poso junts perquè els autors no sempre diferencien).

3. Impacte de l'actual crisi sobre el treball de les dones a Espanya Catalunya

3.1 Dades econòmiques introductòries

Segons el col·lectiu IOE, coincidint amb el cicle expansiu de l'economia espanyola, entre 1994 i 2007 els indicadors d'accés a l'ocupació van millorar considerablement: la taxa d'activitat va créixer del 51% al 60%, especialment entre la població femenina; el nombre d'ocupats augmentà de 12 a 20 milions (3 d'ells immigrants que van produir un inesperat creixement de la població d'Espanya); l'atur es va reduir dràsticament, passant del 23,9% al 8,3%. En canvi, en sis anys de crisi s'han perdut 3,6 milions de llocs de treball i la taxa d'atur va superar el 2013 el 26 %, rècord històric d'aquest indicador. Tant la creació d'ocupació abans de la crisi com la destrucció de la mateixa amb la crisi es van produir a Espanya amb una intensitat superior que en la resta de la Unió Europea. Això es deu principalment a l'elevada taxa de temporalitat i a la precarietat dels llocs de treball en sectors molt sensibles al cicle econòmic (construcció, comerç, serveis no qualificats, etc.), on es va aplicar un model d'explotació extensiva de la mà d'obra que va afectar en major mesura la joventut i el col·lectiu immigrant.

Segons la secretaria de la dona del sindicat CCOO, al 2008, a principis de la crisi, els homes van ser els més afectats ja que la construcció i la indústria de l'automòbil, sectors molt masculinitzats, van ser els primers que van patir la destrucció de llocs de treball.

L'any 2012, a Catalunya, la taxa d'atur masculina supera a la femenina. Aparentment semblaria que hi ha un canvi de rols de gènere i que són ells qui "retornen a la llar". Però en realitat, no hi ha aquest impuls de canvi.

El 85% dels llocs de treball perduts amb la crisi eren masculins. Per a la supervivència familiar, dones que estaven inactives han tornat a treballar fora de casa, però no ocupant els llocs dels marits o fills, sinó en ocupacions molt més precàries. Tot i això, les dones continuen tenint una taxa superior d'inactivitat i s'ha frenat a la meitat el ritme d'increment de l'activitat femenina. Quan la feina i tenir cura de la canalla i la gent gran són incompatibles, generalment no es dona el canvi de rols.

3.2 Situació de les dones en el mercat laboral

Com ja s'ha esmentat, la participació de les dones en el mercat de treball presenta des de fa molt anys situacions de desigualtat estructural que la crisi econòmica ha agreujat. Podem posar com a exemples la penalització de la maternitat a l'hora d'accedir al mercat de treball, la feminització del treball a temps parcial o la precarització i desprotecció laboral dels sectors econòmics més feminitzats. La taxa d'ocupació femenina es distancia més de la masculina a mesura que augmenta el nombre de criatures, i, en canvi, la taxa masculina no pateix cap alteració.

La taxa d'ocupació entres les dones més joves ha tingut una tendència a la disminució gradual com a conseqüència de l'allargament dels anys de formació.

Una dada clara és que l'any 2013 continua perpetuant-se la precarietat del mercat de treball: temporalitat dels contractes, major pes de l'atur de llarga durada, major vulnerabilitat del col·lectiu "vulnerable" (dones i majors de 45 anys).

3.3 *Polítiques decantades cap al capital*

Les principals perjudicades per les retallades socials són les dones. D'una banda, perquè en els col·lectius laborals dels serveis públics i socials predominen les dones. D'altra banda, perquè són elles mateixes les principals usuàries. Un clar exemple és que el 67% de les persones beneficiàries de la Llei de Dependència eren dones, ja que tenen l'esperança de vida més alta, i el 45% de la despesa estava destinada a les treballadores familiars, la majoria de les quals també eren dones.

La retallada de les polítiques socials, l'increment del cost de la vida i les privatitzacions dels serveis repercuteixen directament en les condicions de vida de les dones, ja que, d'una banda, es veu afectat un sector laboral marcadament més feminitzat i, d'altra banda, la pèrdua de poder adquisitiu repercuteix en una major càrrega de treball reproductiu i domèstic de les dones, fet que comporta de nou un retrocés respecte als avenços dels darrers anys.

S'ha de ser conscient de la distorsió de gènere del nostre sistema de protecció social, perquè dona un pes molt important a les prestacions contributives (pensions i atur) i depenen de les cotitzacions. Les dones, generalment, reben

prestacions de menor quantia, bé perquè han cotitzat menys temps i per menys diners, o bé perquè adquireixen el dret a les prestacions per altres vies “indirectes” (pensions de viduïtat o subsidis).

3.4 Àmbit privat i treball no remunerat

Malgrat que les dones s’hagin incorporat al món laboral i molts homes, o bé estiguin més a casa perquè no tenen feina, o bé hagin assumit tasques domèstiques, ha augmentat molt poc la dedicació masculina a feines no mercantils.

En canvi, s’han incrementat molt les tasques de les dones per als membres de la seva família, i fins i tot d’altres. Es comença a imposar novament el sistema que ofereix a les dones el paper de cuidadores i als homes el paper de productors. Són elles, les dones, qui suporten el pes de l’ajustament.

3.5 El temps parcial

L’especialització de les dones en determinades branques d’activitat s’uneix a un altre tipus de segregació: el temps parcial. Entre el homes la jornada a temps parcial és testimonial (5,8% dels homes ocupats), entre les dones supera el 23%, un percentatge que ha tingut poques oscil·lacions durant els darrers anys.

La incidència més gran del treball a temps parcial entre les dones està lligada amb la necessitat de conciliar la vida laboral i les responsabilitats familiars (cura dels fills).

3.6 Població estrangera

Es poden distingir clarament dos patrons d'immigració femenina: d'una banda, les dones que emigren a través de la reagrupació familiar (predominen les africanes); de l'altra, les dones que inicien la cadena migratòria i que arriben a Catalunya per cercar feina, atretes per la demanda de força de treball femenina en els serveis, sobretot en el domèstic (destaquen les llatinoamericanes).

Quan es parla d'aquest col·lectiu es tracta un grup social que es troba convivint amb nosaltres i suportant una triple discriminació: la desigualtat de gènere, la de procedència i la de classe social.

El sector del servei domèstic ha estat un sector de refugi per a les dones en moments de crisi i les que s'han quedat sense feina en altres sectors tornen o s'hi incorporen com a única alternativa laboral.

3.7 Salaris

La igualtat retributiva continua sent un repte pendent no només a Catalunya i l'Estat espanyol, sinó també al conjunt de la Unió Europea. La coneguda com a

bretxa salarial és un fet indiscutible i preocupant, per la seva magnitud i persistència, també per les seves repercussions en les condicions de vida de les dones i per la complexitat de resolució.

Per a igualar-nos amb la mitjana europea, una dona espanyola hauria de treballar fins al 22 de febrer de l'any següent per igualar el salari masculí.

Les trajectòries educatives i professionals de les dones i homes responen, en gran part, a l'assumpció de rols i papers socials que són resultat d'un conjunt de circumstàncies socioculturals. Una d'aquestes és la segregació ocupacional i sectorial de les dones, és a dir, la seva concentració en ocupacions i sectors amb remuneracions mitjanes més baixes que als sectors industrials.

3.8 Conciliació de vida familiar i vida professional

3.8.1 Permisos de maternitat i paternitat

La titularitat del dret al permís per maternitat al nostre país correspon a la mare. La durada és de setze setmanes, període mitjà si el comparem amb altres països de la Unió Europea. Les sis setmanes immediatament posteriors al part han de ser gaudides per la mare, com a mesura per protegir la seva salut.

La legislació introdueix, com a mesura de conciliació i per coresponsabilitzar el pare en la cura de les criatures, la possibilitat que la mare li cedeixi gaudir les deu setmanes restants del total de permís. La possibilitat de compartir el permís és, per tant, voluntària i recau sobre la mare, com a titular del dret.

Quant al permís paternal, té una durada de quatre setmanes, tal com marca la llei, ja que malgrat les propostes que s'havien fet d'avançar-lo, finalment no hi va haver voluntat política.

3.8.2 Excedències per cura de persones

Quan finalitzen els permisos de maternitat i paternitat, les treballadores i els treballadors poden acollir-se, com a mesura de conciliació, a les excedències per tenir cura de criatures o familiars dependents. La normativa atorga una durada relativament llarga a aquest tipus d'excedències, encara que no són remunerades (per això s'explica que se'n faci un ús limitat). Tot i això, les dades ens mostren que les utilitzen gairebé totalment les dones.

Encara existeixen diferents tipus d'entrebancs a l'hora de poder exercir una opció, ja que són les dones les que continuen assumint el gruix de les responsabilitats familiars, amb el suport de la persistència de prejudicis de tipus cultural, com l'adjudicació del rol de cuidadores a les dones. Sense oblidar que la retirada durant un temps perllongat del mercat laboral va acompanyada de costos importants (promocions, prestacions...) que recauen sobre les dones.

3.9 Protecció social: pensions i prestacions de la Seguretat Social

Catalunya i l'Estat Espanyol, segons fonts extretes d'Idescat, ocupen un dels primers llocs de la Unió Europea en pobresa econòmica. A Catalunya la diferència entre dones i homes és més gran que a Espanya i Europa.

Observem el següent quadre:

		2005	2006	2007	2008	2009	2010
menys 16	Dones	20,7	22,9	18,7	17,6	24,9	29,8
	Homes	20,5	21,6	19,1	17,6	21,9	18
16-64	Dones	13,9	17,7	16,9	15,5	16,7	18,5
	Homes	13,4	14,4	13,7	13	14,5	18,6
65 i més	Dones	32,4	30,1	31,1	27,9	28	23,7
	Homes	24,02	26,1	27,5	22	21,3	18,5

Fig. 2. Quadre extret de www.ccoo.cat

Quadre on es mostra la taxa de risc de pobresa per grups d'edat.

[Última consulta: 28 de novembre de 2014]

< http://www.ccoo.cat/pdf_documents/2012/dones_informe_8marc2012.pdf >

Si tenim en compte els grups d'edat, les dades mostren una major vulnerabilitat de la població femenina de menys de 16 anys, seguida del grup de les dones grans, cosa que fa palès un escenari d'escassa protecció social, si el comparem amb els altres països del nostre entorn.

Voler tenir el mateix comportament laboral que els homes suposa, moltes vegades, renunciar a la vida familiar, mentre que no tenir-lo implica renunciar, encara que sigui temporalment, a una carrera professional, i això s'acaba traduint en menors antiguitats, carreres laborals irregulars i bases de cotització

més baixes, que acaben derivant en expectatives de prestacions socials inferiors.

Avui en dia, encara són minoria les dones que reben prestacions derivades de salaris o de rendes, com les pensions de jubilació o d'incapacitat. Per contra, prop de la meitat de prestacions que perceben són de supervivència, fonamentalment de viduïtat, alhora que també estan sobrerrepresentades entre les persones beneficiàries de PIRMI¹ i complements a mínims.

Tanmateix, amb el pas dels anys augmenten el nombre de dones pensionistes que han aconseguit reunir els requisits necessaris per accedir a una prestació contributiva.

Pel que fa a l'import general de les pensions, les que corresponen a les dones continuen sent inferiors a les dels homes, de manera que si el 2010 les dones rebien una mitjana de 597,2 € mensuals, la pensió dels homes se situava en 971,92 €, diferència que, en els darrers anys, lluny de disminuir ha anat augmentant.

La concentració de dones en determinats règims especials de la Seguretat Social, com són el règim especial de treballadores de la llar, el règim especial agrari per compte aliè, el règim especial de treballadors i treballadores autònoms i el SOVI², es tradueix sovint en les pensions més baixes del

¹ El PIRMI o Renda mínima d'inserció és una ajuda econòmica d'entre 400 i 500 euros que es dona a persones que no tenen recursos econòmics i que compleixen uns requisits perquè puguin atendre les necessitats essencials de la vida. dona a persones que no tenen recursos econòmics i que compleixen uns requisits perquè puguin atendre les necessitats essencials de la vida.

² El SOVI és un règim residual que s'aplica a aquells treballadors i els seus drethavents que, reunint els requisits exigits per la legislació de l'extingit règim, no tinguin dret a pensió de l'actual Sistema de la Seguretat Social, amb excepcions de les pensions de viduïtat de les quals puguin ser beneficiàries.

sistema. Cal assenyalar en aquest apartat, els avenços aconseguits en alguns d'aquests règims amb alta presència femenina i la tendència a la integració al règim general del règim especial agrari (Llei 28/2011) i del règim especial de les treballadores de la llar (Llei 27/2011).

L'any 2011 el nombre d'habitatges familiars a Catalunya amb almenys una persona activa es va mantenir estable. En cas dels habitatges amb totes les persones actives ocupades va decreïxer un 2,2%, mentre que es va registrar un increment del 14,1% en el cas dels habitatges amb persones actives desocupades.

3.10 Ideologia del "retorn a la llar" i realitat dramàtica

Com ha assenyalat Sandra Ezquerra, professora de la Universitat de Vic, a mesura que l'actual crisi provoca la pèrdua de xarxes d'ajut públic, i fa que les funcions que abans exercien aquestes ara les hagin de fer el mercat, la societat civil i la família, la retòrica política recupera visions tradicionals de la dona. Ezquerra recorda: *El líder conservador Javier Arenas, por ejemplo, declaró públicamente en marzo del 2012 que el Gobierno debería dedicarse a recuperar los valores familiares perdidos desde que las mujeres empezaran a trabajar. En su opinión, el retorno de las mujeres al hogar es algo deseable que evitaría que se produjera un número tan alto de separaciones o de problemas relacionados con la juventud; las familias volverían a encajar con los modelos tradicionales e incluso se recuperaría de nuevo el empleo [...].*

Això és una evidència que les dones a Espanya no han seguit el consell de Javier Arenas, dirigent del Partit Popular. I a Catalunya allò que s'està detectant és un augment de l'estrés de les dones. Segons el diari *El País* (10-X-2014), el Departament de Salut de la Generalitat ha fet públic un informe sobre els efectes de la crisi en la salut de la població catalana, segons el qual si el 2008 es van registrar a casa nostra 27,3 temptatives de suïcidi per cada 100.000 dones i 15,3 per cada 100.000 homes, el 2012 aquestes xifres pujaren a 33,8 i 21,6, respectivament. És a dir, han augmentat les temptatives de suïcidi en les dones les quals sempre fan més intents que els homes. Segons el director de l'Agència de Qualitat i Evaluació Sanitària, senyor Josep M. Argimon, mentre les dones predominen en els intents, els homes culminen l'acció.

Hem vist com s'ha manifestat la problemàtica a Espanya-Catalunya. A continuació, veurem ara què s'ha esdevingut a Romania, d'acord amb les dades que hem pogut aplegar.

4. Impacte de l'actual crisi sobre el treball de les dones a Romania

4.1 Breu panoràmica de la situació social

Romania és un estat del sud-est d'Europa Central. Fa frontera amb Ucraïna al nord i al nord-est, amb la República de Moldàvia a l'est, amb Bulgària al sud, amb Sèrbia al sud-oest i amb Hongria a l'oest. A llevant, és banyat pel mar Negre. La seva capital és Bucarest. Des de l'1 de gener de 2007 forma part de la Unió Europea, juntament amb Bulgària. Segons l'Institut Nacional d'Estadística de Romania, l'1 de gener de 2014, Romania tenia una població total de 19.942.642 habitants, és a dir, uns vint milions, el 48% dels quals eren homes i el 52% dones.

L'Institut també diu que, al quart trimestre de l'any 2013, la taxa d'ocupació de la població activa (9.912 milions de persones) d'entre 15 i 64 anys era del 59,5%. El nivell d'ocupació era més gran per als homes, un 67%, mentre que per a les dones un 51,9% i per a les persones residents en el medi rural un 59,8%, mentre que en l'àmbit urbà era de 59,2%. Aquest percentatge tan semblant entre medi urbà i medi rural indica, entre altres coses, que a Romania l'agricultura és un sector econòmic important on les dones hi tenen un paper rellevant a diferència d'altres països.

La taxa d'atur, a diferència d'Espanya que era del 25,6%, només era del 7,2%. Per sexes, la diferència era d'1,2 punts percentuals: 7,8% d'atur per als homes i

6,6% per a les dones. El nivell més alt d'atur corresponia al grup d'edat dels 15-24 anys.

També cal esmentar que les pensions dels jubilats romanesos (5,5 milions de persones) són unes de les més baixes de la Unió Europea.

Segons un article online del diari *Romania Libera*, a partir d'unes dades extretes de *Mediafax*, el salari de base mínim ha crescut, des de l'1 de gener de 2014, dels 800 *leis* (186 € aprox.) als 850 *leis* (197 € aprox.).

El diari *El País*, amb motiu de les últimes eleccions de novembre de 2014 a Romania, afirmava que aleshores uns quatre milions de romanesos -tres milions en edat de treballar- vivien a l'estranger. És una xifra important, sense parlar a Espanya (on com a molt els emigrants són uns centenars de milers). El salari mínim a Romania no arribava als 300 euros (mentre que a Espanya era més del doble).

També s'ha pogut comprovar que un litre de llet o una dotzena d'ous poden ser més cars a Romania que a Espanya. El diari *El País* afirma que un "capuccino" (un cafè amb llet d'estil italià) pot costar el mateix a Bucarest que a Madrid o Roma. El cost de la vida, globalment, és semblant al d'Espanya però els sous són molt més baixos. Ara bé, en els nou primers mesos de 2014, sempre segons *El País*, Romania hauria experimentat un creixement econòmic del 3%, cosa que no es pot pas dir de l'Estat espanyol.

El 2010 Isabelle Terraz, basant-se en dades d'Eurostat, afirmava que l'evolució de l'atur era força variable segons els països i, en concret, entre Espanya i Romania resultava la següent:

	<u>2007</u>	<u>2008</u>	<u>2009</u>	<u>Variació 2008/2009</u>
<u>Romania</u>	6,4%	5,8%	6,9%	1,1 %
<u>Espanya</u>	8,3%	11,3%	18%	6,7 %

Fig. 3. Quadre extret de <http://www.opee.unistra.fr/>

Quadre on es mostra la taxa d'atur dels països de la Unió Europea el 2007, el 2008 i el 2009 i la variació del 2008 al 2009.

[Última consulta: 28 de novembre de 2014]

<<http://opee.u-strasbg.fr/spip.php?article225> >

Com es veu, l'atur entre 2007 i 2009 sempre va ser superior a Espanya que a Romania, i també va augmentar força més, de manera més sostinguda i més depressa a l'Estat espanyol que a Romania.

D'altra banda, segons *El País*, el 2014 el 80% de la població és de religió ortodoxa³, mentre que Espanya és un Estat laic, majoritàriament catòlic.

³ Sobre les dades del diari *El País* s'ha consultat l'exemplar de 20 de novembre de 2014.

4.2 Abans de l'actual crisi, una altra crisi

Un article de Rafael Viruela, professor de la Universitat de València, proporciona informació rellevant sobre l'"abans" de l'actual crisi a Romania.

Segons R. Viruela, abans de la crisi de 2008, Romania va patir una altra crisi econòmica, la dels anys 1990, que va acompanyar la societat dels països postcomunistes en la seva transició al capitalisme i que va tenir conseqüències molt negatives en les condicions de vida de la major part de la població. Aquesta crisi dels "països de l'Est" fou més profunda i perllongada a Romania, amb una reducció dràstica de la producció i l'ocupació, amb la desaparició de més de dos milions de llocs de treball -la majoria del sector industrial- en la dècada de 1990, el ràpid augment de l'atur, l'elevada inflació, la pèrdua del poder adquisitiu dels salaris, l'empobriment generalitzat, la desnutrició i l'augment espectacular de la desigualtat entre rics i pobres. L'accelerada degradació de les condicions de vida feu de Romania un país sense oportunitats, de manera que s'havien de buscar a l'exterior. El flux migratori es va dirigir sobretot a Occident, però davant les dificultats per instal·lar-se en els països de destí preferits (Alemanya, Austria o França), els romanesos van buscar uns altres llocs on poder treballar i reorientaren els fluxos migratoris cap als països del sud d'Europa, entre ells Espanya i Itàlia.

Els romanesos van arribar a Espanya a mitjan la dècada de 1990, i aquest país aviat es va convertir en un dels principals destins. Actualment, la comunitat romanesa està integrada per unes 900.000 persones, que suposen el 16% de la població estrangera que viu a Espanya. El ràpid augment de la immigració es

relaciona amb l'àmplia oferta d'ocupació generada per un creixement econòmic extraordinari impulsat per la construcció, els serveis relacionats amb el turisme, la consolidació de l'agricultura d'exportació i unes altres activitats de baix valor afegit. Els immigrants van cobrir més de la meitat dels nous llocs de treball creats entre 2000 i 2007 i molts van estar ocupats per ciutadans romanesos. Arran de la crisi de 2008, malgrat la reducció de l'ocupació i les escasses oportunitats de treball, no s'ha produït el retorn massiu a Romania que s'havia previst. La major part dels immigrants i les seves famílies estan fent front a la crisi aquí, perquè la situació a Romania no és millor.

Silvia Marcu, investigadora del CSIC, ha afirmat: *Si bien a partir de 2002 hubo una importante dinámica de rumanos en España, después del ingreso del país en la UE y el comienzo de la crisis económica, los flujos aumentaron aún más, a pesar de la creciente tasa de desempleo.*

4.3 Forta desigualtat segons el gènere

Segons Alice Iancu, una de les autores del llibre Efectul crizei economice asupra femeilor (2011)⁴, fins i tot abans de la crisi financera, Romania tenia nivells d'ingressos baixos i la taxa més alta de privació material entre els estats membres de la Unió Europea.

⁴ Informe publicat el novembre de 2012 per la sol·licitud i amb l'ajut de la Comissió Europea, Direcció General de Justícia, Unitat 2 "Igualtat entre dones i homes" sota el contracte de la *Fondazione Giacomo Brodolini (FGB)* en associació amb l'*Istituto per la Ricerca Sociale (IRS)*.

Diverses estructures de desigualtat de gènere s'han d'esmentar en aquest punt. El mercat de treball és marcat per la segregació horitzontal, que són les dificultats que tenen les persones per accedir a determinades professions, i la segregació vertical, que són les dificultats que tenen per desenvolupar-se professionalment en aquestes professions. Les dones treballen, principalment, en ocupacions amb salaris baixos. Elles ocupen la major part de llocs de treball en el sistema públic i aquest és marcat per una desigualtat de salaris segons el gènere, més alta que la del sector privat. La mortalitat femenina és molt alta, tant per càncer de mama com per càncer ovàric (la mortalitat més alta de la Unió Europea).

Una àrea on les dones semblen tenir avantatge és l'accés al sistema d'educació, encara que això no es tradueix en una posició favorable quant al mercat de treball.

Aquestes desigualtats s'haurien d'haver considerat en qualsevol estratègia governamental i pressupostària, per evitar la posterior vulnerabilització de les dones i l'augment de les desigualtats entre gèneres. Abans de la crisi, el 2008, la taxa d'atur per a dones era del 4,7 % i del 6,7 % per als homes. La taxa d'ocupació laboral era del 52,5% les dones i el 65,7% els homes (però constituint les dones la major part de "mestresses de casa"). La taxa de pobresa, el 2008, era un 2% més per a les dones que per als homes, amb més vulnerabilitat per a les dones solteres, famílies monoparentals i dones jubilades.

4.4 Balanç dels últims anys

A partir de les dades aportades per Iancu, podem dir que el nivell de desocupació va augmentar més en les dones: el 2010 les dones un 6,5% i un 7,9% els homes. Els homes mantenen el seu avantatge amb un lleu augment del 0.5 % en el mercat laboral (dones el 52%, homes el 67,5%). Això pot ser un reflex de la menor industrialització de Romania per comparació amb Espanya, on la crisi d'entrada colpí més els homes que les dones en afectar més els sectors més masculinitzats (indústria i construcció).

Els anys 2008-2009 les dones eren majoria entre les persones que abandonaven els seus estudis abans d'hora en el sistema educatiu; no obstant això, la situació va ser invertida el 2010. Les dones romaneses afronten un risc més alt d'exclusió social i pobresa. Aquest risc definitivament és ignorat i hi ha una alta probabilitat que hagi augmentat durant la crisi. Els perills per a la salut de la dona romanen alts i amb la cobertura mèdica són fragmentats si no disfuncionals, ja que no disposen del 100% dels serveis o hi disposen però no els aporten allò que elles necessiten; el seu treball de cura de les persones és pagat malament o no pagat en absolut, i els seus riscos com a pacients en gran part ignorats. Les dones que treballen en sectors feminitzats mal pagats, com serien l'educació, els serveis socials, la indústria tèxtil o alimentària, van haver d'afrontar uns ingressos reduïts i un cost de la vida augmentat.

4.5 Política d'equil·libri entre treball i vida personal

Tal i com afirma Oana Baluta, una altra de les autores del llibre, la política d'equilibri entre treball i vida personal no ha estat una àrea prioritària per als dissenyadors de polítiques, fins i tot si mesures i intervencions d'aquesta mena són vitals per a la igualtat de gènere i l'enfortiment de la dona. Ja abans de la crisi les polítiques d'equilibri entre vida personal i treball eren elaborades i coordinades molt pobrament, resultant menys satisfactòries ja que impactaven negativament en la participació de les dones en el mercat laboral i en les seves pensions.

Abans i després de 2008, els diferents tipus de prestacions (maternal i paternal), com per exemple el subsidi que l'Estat dona als menors o la indemnització per tenir cura dels propis fills, havien estat la política principal de l'equilibri entre treball i vida personal. Les dades revelen que, fins i tot si hi ha una distància entre gèneres en la taxa d'ocupació, aquesta distància es fa més profunda quan hi ha nens petits en la llar. Com més jove és el fill i com més elevat el nombre de fills, més petit el nombre de dones que trobem en el mercat laboral. Una vegada els nens comencen a anar a escola, el nombre de dones en el mercat laboral augmenta.

Les prestacions parentals i els serveis de cura de nens són les polítiques principals de l'equilibri entre treball i vida personal. Hi ha una distància molt gran entre les ajudes que l'Estat proporciona per a la cura de nens i allò que les famílies demanen, especialment per part de les dones, ja que l'Estat no dona un suport adequat per a la cura de nens.

Tenint en compte la poca provisió de serveis per a la cura de nens, la falta d'estímul per al seu desenvolupament com a serveis privats, els que prenen les decisions consideren que la cura dels nens hauria de ser interna i proporcionada per la família (concretament per les dones). D'altra banda, però, també hi ha diversos incentius adreçats al retorn de les dones al mercat de treball. Aquestes contraposicions revelen una incoherència i una falta de coordinació de les polítiques d'equilibri entre treball i vida personal, fent que les dones siguin més vulnerables i rebin menys suport.

4.6 *Una dona romanesa com a testimoni*

Voldria referir-me a continuació al testimoni de la meva tia Valeria Mihai, de 43 anys, que viu a Buzau, està casada i és mare de tres fills. Ella treballa com a cuinera i afirma que en el temps que viu i en un país com el seu, el fet de trobar feina és cada cop més difícil. Però, el que resulta més interessant, és el fet que ella treballa dotze hores, des de les 7 del matí fins a les 7 de la nit, i cobra un sou de 2.000 *leis*, que equivaldria a uns 465 €. ⁵ Així doncs, ens trobem davant d'un cas que exemplifica la situació que es viu actualment a Romania, uns salaris molt baixos i uns preus que no paren d'augmentar, sobretot en els productes de primera necessitat, fet que fa que la càrrega de treball sigui més forta i provoqui la por de no poder arribar a finals de mes.

⁵ Veure l'entrevista amb Valeria Mihai a l'annex d'aquest Treball de Recerca.

4.7 Ideologia de "retorn a la llar"

Segons el periòdic *alertadigital*, el juliol de 2013 el president de Romania, Traian Basescu, demanà a les dones romaneses que pensin menys en treballar i més en tenir fills (www.alertadigital.com, 6-X-2014). Observem, doncs, en un país molt diferent d'Espanya el recurs a la mateixa ideologia tradicional, i concretament l'èmfasi en el rol de la reproducció.

5. Treball domèstic i treball extradomèstic: estudis de cas

Cristina Carrasco, una economista que ha estudiat a fons el treball domèstic i de cura de les persones, ha assenyalat recentment en una entrevista: "no disponemos de información suficiente del trabajo doméstico y de cuidados que nos permita vislumbrar con claridad cuáles son las dinámicas de los últimos años. Sabemos que para la economía dominante [...] el trabajo doméstico y de cuidados no existe, por tanto, no se mide." Aquesta és la raó per la qual he optat per recórrer als testimonis orals de dones concretes per tal de copsar com s'ha viscut l'impacte de la crisi en el treball femení, considerant, però, tant l'àmbit domèstic com el treball al mercat.

Amb aquesta finalitat, faig ús d'un parell d'entrevistes seguint un qüestionari elaborat prèviament. Una de les entrevistades és la meva mare, Cristina Pricop (nascuda a Romania), i l'altra la mare d'una amiga meva, Lídia Gonzalez (nascuda a Espanya). Tenen 38 anys i 43 anys, respectivament. Ambdues viuen a Amposta, són mares de família, tot i que la Lídia està separada del seu home, mentre que la Cristina està casada.

La Lídia afirma que el fet d'haver hagut d'anar a viure a casa dels seus pares (una casa d'uns 100 metres quadrats per a 6 persones), juntament amb els seus tres fills, té molt a veure amb la crisi econòmica (o la gestió que se n'està fent), ja que amb un sol sou i sense rebre cap subsidi de l'atur, ni per ser família monoparental, no podia afrontar sola, i només amb la pensió alimentària

del pare dels seus fills, totes les despeses. Així doncs, podem veure reflectit aquí l'efecte que la crisi ha suposat per a ella, ja que s'ha vist obligada a recórrer als seus pares, com fan algunes mares solteres. Però, també s'ha d'afegir que la seva mare, que té 68 anys, pateix Alzheimer, fet que suposa una càrrega més forta de treball, ja que, tant ella com el seu pare, han d'estar sempre pendents de la mare, i tal com ella diu, si l'àvia té una bona nit, dormen tots, si no és així, el seu pare i ella dormen molt poc. Així doncs, per una banda, estaríem davant d'una dona-filla que cuida una persona gran (la mare) en situació de dependència, cosa gens infreqüent. Com han assenyalat diverses autores, a Espanya el treball de cura de les persones grans dependents va a càrrec bàsicament de dones, tant a través del treball pagat com del no pagat; les dones immigrants són les que duen a terme el primer tipus de treball, i les dones de família, esposes i filles principalment, les que lideren el segon. Per una altra banda, la Lídia també es podria adscriure a l'anomenada "generació sandwich", una dona que alhora que cuida els seus fills (ja que en té un de 9 anys que necessita més atencions i els dos restants tenen 13 i 17 anys), també s'ha de fer càrrec de la seva mare. És també una dona que no disposa d'ajut extern per cuidar la seva mare, cosa que passa massa freqüentment a Espanya o Catalunya i, en canvi, no passa a altres països com Suècia o Dinamarca.

Per un altre cantó, la Cristina, casada i amb dos fills, no pateix una situació tant extrema com la Lídia. Arran de la crisi de la dècada de 1990, va emigrar de Romania l'any 2003, un any després que el seu marit, perquè volien un canvi de vida a millor que a Romania no es podien permetre. Tots dos són

propietaris d'un pis d'uns 120 metres quadrats, on viu tota la família (per tant, amb més espai per menys persones que en el cas de la família de la Lídia). Ella, a diferència de la Lídia, no s'ha d'encarregar ni de la seva mare ni del seu pare, i els seus dos fills ja no depenen tant d'ella perquè tenen 16 i 17 anys.

Centrant-nos en la càrrega de treball dins de casa, la Cristina afirma que, des de l'arribada de la crisi, la càrrega s'ha vist augmentada, sobretot en les feines domèstiques, ja que ella treballa des de les 5.30 del matí fins a les 3 de la tarda, de dilluns a dissabtes, i altres dies fins i tot fins més tard, ja que fa hores extres. El seu marit, camioner, tampoc pot ajudar molt al llarg de la setmana perquè té un horari des de les 7 del matí fins les 7 de la tarda, fet que li dona molt poc marge per fer feines domèstiques. D'altra banda, per a la Lídia també ha augmentat la càrrega de treball domèstic, ja que ara viu amb els seus pares i la família ha augmentat, fet que ha provocat que hi hagi més feines a fer. Ella ha perdut la intimitat, té més tasques a realitzar i, a més a més, també ha de cuidar de la seva mare.

Quant al repartiment de les tasques domèstiques, elles hi tenen un paper molt important, ja que són les principals treballadores i són les que més temps hi dediquen, fet que fa que el seu temps personal sigui més reduït. La Lídia, per una part, és ajudada pel seu pare i, a vegades, per la seva filla de 17 anys. La Cristina, d'altra part, diu que el fet de tenir uns fills més grans ha fet possible que, sempre que pot, els mani fer alguna feina, com per exemple netejar els lavabos o passar l'aspiradora, ja que si ho hagués de fer tota sola no donaria l'abast. Però hem de tenir en compte que només ho fan quan elles, les mares, els ho manen, no per voluntat pròpia, la qual cosa reflecteix bé la societat en

què vivim. La Cristina també esmenta que el seu marit també l'ajuda de tant en tant, però ell es centra més en tasques com ara reparacions elèctriques.

Així doncs, tot i no ser les mateixes situacions, ja que una treballa quasi tota la setmana i l'altra no, podem observar clarament com aquestes dones fan tot el possible per tal d'aportar el millor per als seus, i tot i això, no reben res a canvi. En relació a aquest punt, algunes autores feministes parlen de "deute per cura de les persones". Aquest concepte designa l'enorme flux de cura i energies amoroses que aporten les dones per tal de sostenir i recrear la vida de tota la comunitat, inclosos els homes, sense que aquests últims hi col.laborin de manera equitativa. És un trasvassament de responsabilitat de cura dels homes cap a les dones, de manera que els homes reben molt més que no pas aporten. Cristina Carrasco diu que, en part, aquest concepte és eficaç perquè mostra una situació de desigualtat, però considera que l'anomenat "deute per cura de les persones" no és propiament un "deute", ja que no se'n demana la devolució i hi ha implicacions emocionals, com l'amor, o el sentiment d'obligació moral derivada dels rols de gènere en una societat patriarcal, que no es poden entendre en termes de "deute". Però està clar que si les dones deixessin de fer aquestes tasques, la reproducció social no estaria assegurada.

Centrant-nos en l'ús que fan del temps la Lúdia i la Cristina, en totes dues l'ús que en fan s'ha modificat. D'una banda, la Lúdia va pel seu compte, ja que els seus pares fan la seva vida pròpia, tal i com feien abans de que ella es traslladés a viure amb ells, i, en ser la mare, s'ha d'ocupar de que els seus fills ho tinguin tot preparat per a l'escola i sovint també ha de fer les tasques domèstiques, com ara rentar els plats, estendre la roba, etc., tot això provoca

que no li quedi molt temps per a ella mateixa, però el que li queda vol dedicar-lo totalment als seus fills. El cas de la Cristina és molt semblant, ella tampoc té prou temps, però tot i això ella de vegades ho deixa estar tot perquè necessita un descans, i va a la perruqueria o a prendre un cafè.

La qüestió de les persones dependents és un tema que s'ha treballat molt en els anteriors punts. Les dones a Espanya no solen rebre cap retribució per cuidar persones dependents fins i tot en casos en què han de sacrificar-se molt perquè l'ocupació que tenen també implica un nombre d'hores que en els darrers anys ha anat augmentant. Així doncs, quant al tema de les persones dependents, de les dues entrevistades només ens podem fixar en la Lídia, que ha de cuidar la seva mare juntament amb el seu pare. La seva mare, que pateix Alzheimer, és beneficiària de la Llei de Dependència i cobra una pensió de 360€. Tot i això, el temps que li han de dedicar suposa una càrrega molt dura ja que es necessita molta ajuda externa perquè l'impacte de la malaltia en les cuidadores és devastador. Això també ha fet que el temps personal disminueixi i que hagi de dedicar totes les hores de 5 dels 7 dies de la setmana a cuidar aquesta persona dependent.

Se sap que la cura de persones dependents crea problemes de salut en les cuidadores. Tal i com informa el diari *El País* (9/VII/2014), a Espanya dues de cada deu persones que cuiden de familiars dependents sofreixen depressió. Segons un estudi de la *Mesa del Tercer Sector* de Catalunya, un 18% dels cuidadors no professionals, com podria ser la Lídia, presenten depressió i un altre 14% abusos de substàncies.

La Lídia no arriba a situacions tan extremes. Ara bé, ella afirma que pateix més insomni i més estrès que abans. Quant a la Cristina, els seus problemes de salut no s'han agreujat amb l'arribada de la crisi.

La crisi i el no donar l'abast també pot portar a alterar les relacions de parella o amb els fills o fins i tot amb els pares, en el cas de la Lídia. En els dos casos les entrevistades afirmen que no s'han alterat les relacions per raons de feina extradomèstica, però sí pel repartiment de tasques domèstiques. Per una banda, la Lídia afirma que a causa de l'Alzheimer de la seva mare algun cop ha discutit amb algun membre de la seva família. D'altra banda, la Cristina afirma que alguna vegada ha tingut tensions amb els seus fills pel fet que ella no dona l'abast i li toca dir-los que facin les tasques quan ells mateixos podrien adonar-se que ella necessita ajuda. Això s'ha d'emfasitzar perquè realment, encara que les mares no ho mostrin directament, de tant en tant els altres membres de la família haurien d'intentar esbrinar els seus sentiments, com se senten.

Quant a l'ocupació extradomèstica, tant la Lídia com la Cristina disposen d'un lloc de feina, tot i que totalment diferent. Per una part, la Cristina manté la mateixa relació contractual des de fa 7 anys. Treballa a *Padesa*, una empresa d'indústria alimentària, amb contracte fix, i rep una retribució mensual d'uns 1500 €. Ella és encarregada de sala, i aquesta categoria la manté des que va començar a treballar allí. En aquest cas la crisi no l'ha afectada perquè no ha perdut el lloc de treball. No obstant, ella diu que s'ha vist obligada a realitzar més hores extres, ja que l'empresa ha hagut d'acomiadar bastants treballadors amb l'arribada de la crisi (o la seva gestió).

Per l'altra part, la Lúdia ha tingut unes experiències diferents. La Lúdia ha anat tenint contractes temporals i viu amb la por de no trobar feina i haver de dependre sempre de les pensions dels seus pares.

No és l'únic cas. Segons el diari *El País* de 27-XI-2014, dos de cada deu llars catalanes depenen dels ingressos d'un pensionista. La meitat de les pensions estan per sota del salari mínim que és de 645 €. A Catalunya hi ha més d'1,3 milions d'empadronats de més de 65 anys, i sis de cada deu són dones.

En el moment de l'entrevista, la Lúdia tenia un contracte parcial d'un dia al mes (4 hores) i era la segona vegada que havia canviat de feina, només treballava, de venedora, els caps de setmana. Ella ens diu clarament que avui en dia el fet de trobar feina és cada cop més difícil, però ella va tenir la sort de parlar amb un conegut seu que la va ajudar i la va contractar de venedora. El seu marit tampoc ha notat un canvi de categoria, com sol passar en diversos casos durant la crisi. Tot i això, potser és així perquè el fet de tenir una feina no els fa pensar si han baixat o no de categoria, s'accontenten perquè per fi podran portar alguna cosa a casa.

Finalment, en la mesura que la Lúdia diu que en el seu lloc de treball els homes cobren més que les dones per fer les mateixes feines, trobem plasmada una discriminació per gènere que torna a reflectir una situació més general (veure document 5).

6. Conclusions

Els objectius bàsics d'aquest Treball de Recerca eren, primer de tot, mostrar els efectes de la crisi en el treball femení a Europa en el període 2008-2014; després, veure de quina manera s'han manifestat a Espanya-Catalunya i a Romania; i, finalment, verificar la manera com es viu aquesta problemàtica en dones concretes mitjançant entrevistes i analitzar i contextualitzar les respostes.

Quant a l'impacte de la crisi sobre el treball de les dones a la Unió Europea, a grans trets, en iniciar-se va ser més greu per als homes, però l'atur entre els dos gèneres ha anat evolucionant de manera diferent. La crisi té conseqüències particularment greus per a les dones, ja que les afecta *directament*, amb la pèrdua i la precarització dels seus llocs de treball, i *indirectament*, per culpa de les retallades pressupostàries en els serveis públics i les ajudes socials, fet que fa que experimentin una doble penalització per part d'aquestes retallades: en tant que principals assalariades d'aquests sectors i en tant que principals beneficiàries d'aquest serveis.

L'efecte de la crisi sobre el treball de les dones a Espanya-Catalunya també va afectar primerament els homes, ja que els sectors més masculinitzats, com la construcció o la indústria, van ser els primers que van patir la destrucció de llocs de treball. No obstant, la retallada en les polítiques socials, l'increment del cost de la vida i les privatitzacions dels serveis repercuteixen directament en les condicions de vida de les dones, ja que, d'una banda, el sector que està més afectat és el feminitzat i, d'altra banda, la pèrdua de poder adquisitiu

repercuteix en una major càrrega de treball extradomèstic i domèstic de les dones.

Una altra dada important és que, tot i que molts homes estiguin més a casa perquè no tenen feina, o be hagin assumit tasques domèstiques, la dedicació masculina a feines domèstiques ha augmentat molt poc. Les dones, en canvi, han patit un augment de les tasques dedicades als membres de la família, fet que suposa una doble càrrega, compaginant el treball domèstic i l'extradomèstic. Es comença a imposar novament el sistema que ofereix a les dones el paper de cuidadores i als homes el paper de productors. Sara Berbel, doctora en Psicologia Social, ha afirmat recentment (*El País*, 14/XI-2014): *Las mujeres españolas son las más estresadas de Europa, las que disponen de menos horas de sueño, las que hacen malabarismos para sumar a su labor profesional el cuidado de la familia y del hogar (del que continúan siendo máximas responsables), las que menos nivel de participación política y comunitaria tienen.*

Quant als efectes de la crisi sobre el treball de les dones a Romania, el gran problema de les dones romaneses no ha estat entrar en el mercat laboral, sinó una vegada arribades a aquest, la manera d'afrontar-lo. Les retallades en els salaris del 25% han afectat més les dones que els homes, ja que en els sectors més feminitzats els salaris solen ser més baixos. Fins i tot si els homes es declaren més afectats per la crisi, com en els casos de la Unió Europea i d'Espanya-Catalunya, les repercussions de la crisi també afecten directament les dones romaneses, com és visible en el fet que els drets i les atencions relacionats amb l'embaràs i la maternitat han estat afectats. També cal

remarcant que la majoria de parelles en les quals tots dos membres tenen un lloc de treball en el mercat, l'aportació femenina al pressupost familiar resta inferior a la de l'home, així s'aprecia com la dona continua sent la renda "secundària". I no falta a Romania, com tampoc a Espanya, una pressió ideològica de "retorn a la llar" de les dones.

Quant a la percepció del treball domèstic i el treball no domèstic per part de les afectades, els estudis de cas presentats reforcen les idees bàsiques que s'han sostingut en aquest treball. Com ha dit Sandra Ezquerro, professora de la Universitat de Vic, les dones treballen més que mai tant dins com fora de la llar, i ni estan tornant a la llar ni avancen en la seva emancipació de gènere com a resultat de la crisi o de la seva incorporació al mercat laboral. Allò que s'està donant és una creixent importància del seu rol econòmic sense que per això es redueixi el seu rol reproductiu o de cura de les persones, sinó tot el contrari. Les dones no abandonen el mercat laboral per a dedicar-se a tenir cura de les seves famílies, sinó que ocupen aquest mercat en major mesura que els homes, però normalment en situacions de més precarietat, mentre veuen incrementada la seva càrrega de treball com a cuidadores com a conseqüència de les retallades de recursos públics i com a resultat d'una absència de redistribució dels treballs en el marc de la llar i les famílies.

7. Agraïments

Vull donar les gràcies, principalment, al meu tutor, Eliseu Toscas, sense el qual mai m'hagués imaginat que m'agradaria tant un tema com aquest. Tot i semblar un tema molt comú, poca gent ha arribat a proposar-se tractar-lo a fons per mostrar la problemàtica que durant molts anys continua afectant les dones.

També vull donar les gràcies a les entrevistades, per haver-me ofert coses íntimes de la seva vida i d'altres no tan íntimes, que m'han ajudat a efectuar el treball per tal de mostrar els problemes que moltes dones pateixen.

8. Bibliografia

Abasolo, Olga & Vicent, Lucía (2014), "Entrevista a Cristina Carrasco. El cuidado de la vida de las personas, una responsabilidad social y política fundamental". *Papeles de relaciones ecosociales y cambio global*. (núm. 127, pàg. 141-156). Madrid.

Baluta. O. ; Braga. A. ; Iancu. A. (2011). *Impactul crizei economice asupra femeilor*. Bucarest: Maiko (1.).

Baluta. O. ; Braga. A. ; Iancu. A. (2011). "The Impact of the Economic Crisis on Women Executive Summary and Guidelines". *Impactul crizei economice asupra femeilor* (vol. I, pàg. 107-119). Bucarest: Centrul de Dezvoltare Curriculara si Studii de Gen: FILIA.

Carrasco, C.; Borderías, C.; Torns, T. (eds.) (2011). *El trabajo de cuidados*. Los Libros de la Catarata. Madrid.

Colectivo IOE (2014), "Las políticas neoliberales profundizan la desigualdad social". *Papeles de relaciones ecosociales y cambio global*. (núm. 126, pàg. 57-69). Madrid.

Ezquerria, Sandra (2013), "La crisis o nuevos mecanismos de acumulaci3n por desposesi3n de la reproducci3n". *Papeles de relaciones ecosociales y cambio global*. (n3m. 124, p3g. 53-62). Madrid.

Morin-Chartier, Elisabeth (2012). "Proyecto de informe sobre los efectos de la crisis econ3mica en la igualdad entre hombre y mujeres y en los derechos de la mujer". *Comisi3n de Derechos de la Mujer e Igualdad de G3nero. Parlamento Europeo*. (n3m. 2301, noviembre, p3g. 1-12). Brusel·les.

Varis (2012). "El trabajo de cuidados: un camino para repensar el bienestar", *Papeles de relaciones ecosociales y cambio global*. (n3m. 119, p3g. 93-101). Madrid.

9. Webgrafia

Alexa, Aurelia (2014). *Salariul minim brut a crescut la 850 de lei la 1 ianuarie. Cu cât vor crește amenzile pentru șoferi.* [Article en línia] Mediafax. [Última consulta: 13 de desembre de 2014]

< <http://www.mediafax.ro/economic/salariul-minim-brut-a-crescut-la-850-de-lei-la-1-ianuarie-cu-cat-vor-creste-amenzile-pentru-soferi-11842618> >

Florescu, Raluca (2014). *Cati romani are Romania in 2014* [Article en línia]. EVZ, cel mai bun portal de stiri. [Última consulta: 29 de novembre de 2014].

<<http://www.evz.ro/cati-romani-are-romania-in-2014-iata-si-raportul-barbati-femei.html> >

Institutul National de Statistica (2014). *Ocuparea și șomajul în trimestrul IV 2013* [Document en línia]. INSSE. [Última consulta: 29 de novembre de 2014].

< http://www.insse.ro/cms/files/statistici/comunicate/somaj/somaj_IVr_13.pdf >

Marcu, Silvia (2013). *La movilidad transfronteriza de rumanos en España en tiempos de crisis* [Article en línia]. Revista Internacional de Sociología (vol. 71, núm. 1, pp. 115-141). [Última consulta: 9 de gener de 2015]

<<http://revintsociologia.revistas.csic.es/index.php/revintsociologia/article/view/500/522> >

Ramonet, Ignacio (2004). *Violencias masculinas* [Article en línia]. Rodelu. [Última consulta: 29 de novembre de 2014].

< <http://www.rodelu.net/ramonet/ramonet28.htm> >

Romania [Article en línia]. Viquipèdia. [Última consulta: 29 de novembre de 2014].

< <http://ca.wikipedia.org/wiki/Romania> >

Secretaria de la dona, CCOO (2012). *Les dones en el mercat de treball a Catalunya. Situació i propostes sindicals* [document en línia]. CCOO. [Última consulta: 29 de novembre de 2014].

<<http://www.ccoo.cat/noticia/150211/informe-sobre-les-dones-en-el-mercat-de-treball>>

Silvera, Rachel (2014). *L'effet de la crise et des politiques d'austerité sur l'emploi des femmes en France et en Europe* [Article en línia]. [Última consulta: 29 de novembre de 2014].

<<http://www.feministespouruneeuropesolidaire.eu/wp-content/uploads/2014/04/article-Fcrise-et-politiques-2014-de-rachel-silvera.pdf>>

Terraz, Isabelle (2010). "L'emploi des politiques économiques en Europe". *Bulletin de l'Observatoire des politiques économiques en Europe*, núm. 23, Hiver 2010 [Article en línia] [Última consulta: 29 de novembre de 2014]

< <http://opee.u-strasbg.fr/spip.php?article225> >

Viruela, Rafael (2013). "Entre dos crisis económicas. Estrategias de los rumanos en el mercado de trabajo español". *Política y Sociedad*, vol.50, núm. 3981-1008 [Article en línia] [Última consulta: 29 de novembre de 2014]

< <http://revistas.ucm.es/index.php/POSO/article/download/41384/41387>>

Annexos

Annex 1: Model d'entrevista

TR: Impacte de l'actual crisi sobre el treball de les dones a la Unió Europea, a Espanya-Catalunya i a Romania

Qüestions a plantejar:

- Dins de casa, s'ha incrementat/reduït la càrrega de treball? En quins aspectes?
- Dins de casa, ha canviat/no ha canviat el repartiment de les tasques domèstiques?
- Dins de casa, s'ha modificat/no s'ha modificat l'ús del temps?
- Dins de casa, més/menys/igual nivell d'ingressos per cuidar persones dependents?
- Dins de casa, més/menys problemes de salut (insomni, estrès, depressió...) que abans?
- Dins de casa, s'han alterat/no s'han alterat les relacions de parella o les relacions amb els fills/filles o pares/mares (gent gran) per raó de feina?

- Ha perdut la feina o alguna feina fora de la llar? Què ha suposat això?

- Ha hagut d'emigrar? Si és així: on, quan, com i per què?

- En el mercat laboral, treballa o està en atur? Més/menys/igual atur que abans?

- Si treballa, en quin sector: agricultura, indústria, serveis?

- En el mercat laboral, més/menys/igual dificultat a l'hora de trobar feina que abans?

- En el mercat laboral, manteniment/canvi de relacions contractuals?

- En el mercat laboral, més/menys/igual retribució que abans?

- En el mercat laboral, puja/baixa de categoria o es manté en la mateixa categoria?

- En el mercat laboral, feina més/menys/igual de precària o a temps parcial?

- Té un contracte a temps parcial o indefinit?

- En el mercat laboral, més/menys/igual grau d'assetjament?

- Millor/pitjor conciliació treball dins de casa/treball en el mercat?
- A quina classe social diria que pertany?

Annex 2: Entrevista Lúdia González Zapata

TR: Impacte de l'actual crisi sobre el treball de les dones a la Unió Europea, a Espanya-Catalunya i a Romania

Lúdia González Zapata és una dona de 43 anys que viu a Amposta (Tarragona). Té l'ESO acabada i una formació no reglada. En aquest moments treballa com a venedora en una empresa privada. Està soltera i és mare de tres fills (Ainoa, 17 anys; Carlos, 13 anys; i Raul, 9 anys). Viu juntament amb els seus pares, jubilats, en un pis d'uns 100 metres quadrats.

Qüestions a plantejar:

- Dins de casa, s'ha incrementat/reduït la càrrega de treball? En quins aspectes?

S'ha incrementat ja que ara vivim, els meus fills i jo, juntament amb els meus pares, cosa que fa que la casa demani més atenció quant a les feines domèstiques. Ha incrementat en la pèrdua d'intimitat, més tasques a fer i la malaltia de l'àvia.

- Dins de casa, ha canviat/no ha canviat el repartiment de les tasques domèstiques?

No ha canviat, ho fem el meu pare i jo.

- Quant temps dedica al dia a les feines domèstiques? Rep ajuda de la família que viu a casa?

Durant tot el dia hi ha feines per a fer i, a vegades, ajuda la meva filla.

- Dins de casa, s'ha modificat/no s'ha modificat l'ús del temps?

S'ha modificat perquè els meus pares fan un horari i els altres en fem un altre.

Els avis sopen més aviat i van a la seva. Jo he de fer-me càrrec de les tasques de la nit (rentar els plats, assegurar-me que els fills s'ho han preparat tot per al dia següent...), el que vol dir que no tinc temps per a res.

Si l'àvia, que pateix Alzheimer, té una bona nit, dormim tots, sinó mon pare i jo dormim molt poquet, ja que ens hem d'encarregar d'ella.

- L'àvia està dins de la llei de dependència? Sí és així, quant cobra per la dependència que suposa la malaltia?

Sí, es beneficia de la llei de dependència i cobra una pensió de 360€.

- Dins de casa, més/menys problemes de salut (insomni, estrès, depressió...) que abans (de la crisi)?

Més insomni i estrès.

- Dins de casa, s'han alterat/no s'han alterat les relacions de parella o les relacions amb els fills/filles o pares/mares (gent gran) per raó de feina?

No, per raó de la feina no, però per raó de la malaltia de l'àvia sí.

- Ha perdut la feina o alguna feina fora de la llar? Què ha suposat això?

Sí, i això suposa més estrès encara, perquè visc amb la por de no trobar treball i haver de dependre sempre de les pensions dels meus pares.

- Ha hagut d'emigrar? Si és així: on, quan, com i per què?

Si parlem d'emigrar dins el país, sí. De Badalona a Amposta, el juliol de 2009 per la separació de la parella.

- Rep alguna retribució per ser mare soltera? Si és així, quant?

No tinc cap retribució per mare soltera, no hi ha cap ajuda. El que sí rebo és la respectiva pensió alimentària que el pare dels meus fills m'ha de pagar cada mes.

No serveix de res ser família nombrosa i monoparental, a l'atur no ho tenen en compte.

- En el mercat laboral, treballa o està en atur? Més/menys/igual atur que abans?

Si que treballo, però s'ha notat l'increment de l'atur, ja que és més difícil trobar feina. Ara només treballo els caps de setmana, que no és molta cosa.

- Com va trobar feina? Quant va tardar? Com ho va fer?

Vaig trobar feina gràcies a un conegut, que em va contractar en la seva empresa. Va ser casualitat. Crec que si realment vols treballar, et poses a buscar i al final trobes alguna ocupació.

- Quants canvis ha tingut de feina i durant quant temps?

Dos llocs diferents de feina en un sol any.

- Si treballa, en quin sector: agricultura, indústria, serveis?

Serveis.

- Quant temps dedica a la setmana a cuidar persones dependents?

24 hores al dia durant 5 dies: 120 hores a la setmana.

- Quant temps a la setmana dedica a si mateixa? Creu que es suficient?

No tinc temps per mi i per suposat que no és suficient. Necessito tenir una estona per a mi. Tot i que el preferiria passar amb els meus fills, ja que la majoria de temps lliure que tinc el passo amb ells.

- En el mercat laboral, manteniment/canvi de relacions contractuals?

Hi ha hagut canvi de relacions contractuals, he hagut de buscar una altra feina.

- En el mercat laboral, més/menys/igual retribució que abans? Si és que sí, doni un exemple de la retribució que rebia abans i la que rep ara.

Molta menys retribució que abans. Abans, per exemple, podia arribar a cobrar uns 900€, ara, amb el contracte que tinc, només 450€.

- En el mercat laboral, puja/baixa de categoria o es manté en la mateixa categoria?

No he baixat de categoria, tinc la mateixa que abans.

- Té un contracte al lloc on treballa? Temporal o indefinit? Si no és així, segueix rebent la retribució de l'atur?

Tinc un contracte d'un dia al mes de 4 hores i no rebo cap retribució de l'atur, encara que treballo tots els caps de setmana, dos o tres dies, i mira quin contracte tinc.

- En el mercat laboral, feina més/menys/igual de precària o a temps parcial?

A temps parcial i molt més precària.

- En el mercat laboral, més/menys/igual grau d'assetjament?

Jo destacaria només l'*assetjament* salarial, ja que els homes tenen un salari més alt tot i fer la mateixa feina. No obstant, les relacions laborals segueixen sent normals, ens tractem amb respecte.

- Millor/pitjor conciliació treball dins de casa/treball en el mercat?

Millor conciliació ja que degut a que és té treball la feina de la casa te la prens d'una altra manera.

- A quina classe social diria que pertanys?

A la mitjana baixa, i cada cop aquesta categoria va baixant més.

Annex 3: Entrevista Cristina Pricop

TR: Impacte de l'actual crisi sobre el treball de les dones a la Unió Europea, a Espanya-Catalunya i a Romania

Cristina Pricop és la meva mare i té 38 anys. Formada a Romania, té l'equivalent a l'ESO i el Batxillerat acabats. Està casada amb Cornel, de 40 anys i conductor de camió, i té dos fills (Andreea, 17 anys; i Robert, 16 anys). Va néixer a Galati (Romania) i va emigrar a Amposta (Tarragona). És encarregada de sala a *Padesa*, una empresa alimentària. Viu, juntament amb la seva família, en una casa d'una 120 metres quadrats.

Qüestions a plantejar:

- Dins de casa, s'ha incrementat/reduït la càrrega de treball? en quins aspectes?

S'ha incrementat, sobretot en les feines domèstiques com per exemple planxar la roba o passar l'aspiradora, ja que jo treballo des de les 5,30 del matí fins a les 3 de la tarda i quan arribo a casa el primer que vull fer és descansar; d'altra banda el meu marit marxa de matí i no torna fins les 7 de la tarda. Tenim molt poc temps per fer-ho tot però tot i això intentem fer el màxim possible.

- Dins de casa, ha canviat/no ha canviat el repartiment de les tasques domèstiques?

Sí que ha canviat, ja que els meus fills han crescut i sempre que puc els ho

mano alguna feina domèstica com per exemple netejar els lavabos o passar l'aspiradora, ja que si ho tingués que fer sola no donaria abast. D'altra banda el meu marit s'ocupa més de les coses elèctriques, com quan per exemple algun aparell s'espatlla.

- Dins de casa, s'ha modificat/no s'ha modificat l'ús del temps?

Sí que s'ha modificat, ara per ara em preocupa més mantenir la casa neta que no pas dedicar temps a mi mateixa. Tot i que de tant en tant ho deixo estar tot i també vaig a la perruqueria o a prendre un cafè amb les amigues, encara que m'agradaria que aquestes estones fossin una mica més llargues, ja que sembla que les feines de casa no s'acabin mai.

- Dins de casa, més/menys/igual nivell d'ingressos per cuidar persones dependents?

No rebo cap mena d'ingrés per cuidar persones dependents ja que no cuido a cap.

- Dins de casa, més/menys problemes de salut (insomni, estrès, depressió...) que abans?

No, l'arribada de la crisi no m'ha afectat en la salut.

- Dins de casa, s'han alterat/no s'han alterat les relacions de parella o les relacions amb els fills/filles o pares/mares (gent gran) per raó de feina?

No s'han alterat amb la parella ni els pares però sí que algun cop s'han alterat amb els fills, tot i que tampoc va ser tan greu. Normalment és perquè jo no hi

dono a bast i em toca dir-los-ho que facin les feines quan ells mateixos podrien adonar-se'n de que també necessito que m'ajudin.

- Ha perdut la feina o alguna feina fora de la llar? què ha suposat això?

No he perdut mai la feina, m'he canviat per voluntat pròpia.

- Ha hagut d'emigrar? Si és així: on, quan, com i per què?

Sí. A Espanya (Amposta) ja que el meu marit havia arribat un any abans i volíem un canvi de vida millor perquè a Romania no teníem les mateixes qualitats que aquí.

- En el mercat laboral, treballa o està en atur? més/menys/igual atur que abans?

Treballo, tot i que dins la meva feina s'ha notat molt l'arribada de la crisi ja que han hagut de desfer-se de molts treballadors.

- Si treballa, en quin sector: agricultura, indústria, serveis?

En el sector de la indústria.

- En el mercat laboral, manteniment/canvi de relacions contractuals?

Manteniment de les relacions contractuals des de fa 7 anys.

- En el mercat laboral, més/menys/igual retribució que abans?

La retribució és la mateixa que he tingut sempre, tot i que pot variar dependent de les hores extra que faci, normalment ronda al voltant dels 1600€.

- En el mercat laboral, puja/baixa de categoria o es manté en la mateixa categoria?

Em mantinc en la mateixa categoria.

- En el mercat laboral, feina més/menys/igual de precària o a temps parcial?

No podem parlar de feina precària perquè treballo 8 hores al dia.

- Té un contracte temporal o indefinit?

El meu contracte és indefinit.

- En el mercat laboral, més/menys/igual grau d'assetjament?

No hi ha assetjament, crec que en l'actualitat les persones ja s'han anat acostumant a treballar amb persones de sexe diferent sense sentir-se superiors.

- Millor/pitjor conciliació treball dins de casa/treball en el mercat?

Per a mi millor conciliació del treball en el mercat i a casa també, ja que són poques les vegades que a casa no ens posem d'acord per a que cadascú faci la feina que té que fer.

- A quina classe social diria que pertany?

Jo opino que la meua família pertanyem a la classe mitjana, no ens podem queixar, però hem de pensar per aconseguir el que volem.

Annex 4: Entrevista Valeria Mihai

TR: Impacte de l'actual crisi sobre el treball de les dones a la Unió Europea, a Espanya-Catalunya i a Romania

Valeria Mihai té 43 anys, està casada amb Eusebio Mihai (46 anys), que és funcionari, i té tres fills (Andrei, 21 anys; Gabriel, 15 anys; i Silvio, 12 anys). És cuinera en una gasolinera. Tota la família viu en una casa d'uns 110 metres quadrats, amb jardí i hort.

Qüestions a plantejar:

- Dins de casa, s'ha incrementat/reduït la càrrega de treball? En quins aspectes?

S'ha incrementat. Dins de casa realitzo més treball que abans, també es pot deure al fet de que el meu fill gran ara treballa i no té gaire temps per ajudar-me, com feia abans, tot i que segueix vivint amb nosaltres. S'ha incrementat, principalment, en la neteja i en el manteniment de l'hort.

- Dins de casa, ha canviat/no ha canviat el repartiment de les tasques domèstiques?

No ha canviat, sempre ho he fet jo quasi tot i això no m'ha resultat un problema perquè ja m'hi he acostumat.

- Dins de casa, s'ha modificat/no s'ha modificat l'ús del temps?

S'ha modificat ja que els meus fills han crescut i no depenen tant de mi com abans, tot i que continuo dedicant una gran part del temps a feines domèstiques.

- Li agradaria dedicar més temps a vostè mateixa?

Jo crec que el que dedico ja és prou, ara l'únic que em preocupa és poder mantenir, juntament amb el meu marit, la nostra família. Mai he sigut de cuidar-me molt.

- Dins de casa, més/menys problemes de salut (insomni, estrès, depressió...) que abans?

Més problemes, ja que em sento cada cop més estressada, que potser es deu al canvi de feina i horari, el que ha fet que hagi de tornar a organitzar-me per tal de donar l'abast. Abans, quan els problemes, principalment econòmics, eren més grans no estava tan estressada; ara que dins de casa aquests problemes ja no hi són, em sento encara més estressada.

- Dins de casa, s'han alterat/no s'han alterat les relacions de parella o les relacions amb els fills/filles o pares/mares (gent gran) per raó de feina?

No s'han alterat, cadascú sap diferenciar entre feina i relació familiar.

- Ha perdut la feina o alguna feina fora de la llar? Què ha suposat això?

No l'he perduda, he marxat per voluntat pròpia perquè he trobat un lloc de treball millor.

- Ha hagut d'emigrar? Si és així: on, quan, com i per què?

No.

- En el mercat laboral, treballa o està en atur? Més/menys/igual atur que abans?

Treballo com a cuinera, però està clar que en el temps que vivim i en un país com el nostre el fet de trobar feina és cada cop més difícil.

- Si treballa, en quin sector: agricultura, indústria, serveis?

En el sector serveis, ja que sóc cuinera en una gasolinera.

- En el mercat laboral, més/menys/igual dificultat a l'hora de trobar feina que abans?

Quan vaig decidir canviar de treball, vaig tenir sort i vaig trobar feina molt ràpidament.

- En el mercat laboral, manteniment/canvi de relacions contractuals?

Hi ha un canvi, per un lloc millor, tot i que el que actualment cobro no sigui suficient perquè en el nostre país durant els últims anys han augmentat els preus, sobretot del menjar.

- Té un contracte temporal o indefinit?

Tinc contracte indefinit.

- En el mercat laboral, més/menys/igual retribució que abans?

Ara tinc més retribució (2.000 *leis*, aproximadament uns 465 €), tot i que tampoc és molt, ja és més que abans.

- En el mercat laboral, puja/baixa de categoria o es manté en la mateixa categoria?

Pujo de categoria, ja que ara tinc més llibertat que en la feina d'abans.

- En el mercat laboral, feina més/menys/igual de precària o a temps parcial?

Treballo 12 hores al dia, de 7 del matí a 7 de la tarda.

- En el mercat laboral, més/menys/igual grau d'assetjament?

No hi ha assetjament, no importa el sexe si la feina la fas bé.

- Millor/pitjor conciliació treball dins de casa/treball en el mercat?

Jo crec que millor conciliació tant a casa com en el treball en el mercat.

- A quin classe social diria que pertany?

Jo crec que a la classe mitjana baixa.

Documents

Document 1

EL PAÍS, 9-VII-2014

Trankimazin por cuidar a los padres

Dos de cada diez personas que velan por familiares dependientes sufren de depresión, concluye un estudio de la Mesa del Tecer Sector de Cataluña

CAMILO S. BAQUERO, Barcelona

Desde hace ocho años, la vida de Carmen se divide entre cuidar a sus dos padres, de 90 y 89 años, y sus labores como maestra en Cerdanyola. Ambos tienen grado dos de dependencia, es decir, con necesidades de ayuda extensa para su autonomía personal. Él tiene demencia senil y ella, problemas de movilidad. "Me siento como un hámster corriendo en su rueda, dentro de la jaula. Pedaleas y pedaleas y no vas a ningún sitio", explica la mujer, de 55 años, casada e hija única.

La realidad que vive Carmen no se aleja mucho de la de los más de 100.000 cuidadores familiares que hay en Cataluña, según el último balance del desplie-

gue de la ley de Dependencia que realiza el Departamento de Bienestar, un 10% menos que el año pasado. Un colectivo "femenino e invisible, muy castigado por la crisis", según Àngels Guiteras, presidenta de la Taula del Tercer Sector. La entidad presentó ayer su informe *Los cuidadores familiares, el reto pendiente del sistema de Dependencia*, que concluye que un 18% de los cuidadores no profesionales —como también se le conocen— está deprimido y un 14% presenta abusos de sustancias, como consecuencia de la sobrecarga física y emocional. "Los recortes y el colapso del sistema de dependencia están sobrecargando a los cuidadores familiares", añadió Guiteras.

Además de la pensión, ambos dependientes reciben entre los dos una ayuda de poco más de 500 euros mensuales. Eso, junto con los dos salarios de la familia, les permite contar con facilidades que no tienen otras familias.

Las prestaciones a empleados informales se han reducido en un 10%

aunque "ya no tenemos un duro en la caja", confiesa Carmen. La preocupación y la paciencia son el pan de cada día.

Carmen toma trankimazin por recomendación médica. Su marido, que le echa una mano por las mañanas con sus padres (levantarlos, pañales, desayunos...), somatiza la presión con taques de psoriasis y ha tenido que recibir tratamiento especial. Uno de los respiros lo tiene gracias a la hora de cuidadora diaria que le da el Ayuntamiento de Barcelona. Una ayuda que, según el estudio realizado por Marc Cadafalch, psicopedagogo de la Fundación Pere Tarrés, se ve en riesgo por "los efectos de la reforma local que podría considerar este servicio como un servicio ajeno en las competencias municipales". El programa Respir, que permite a los cuidadores tener tiempo de descanso, también está en riesgo.

Cadafalch explica que cada cuidador tiene una dedicación media de 10,6 horas diarias, y el 15,4 % de las personas cuidadoras no profesionales cuidan a más de una persona. "Los efectos sobre la salud psicológica aparecen a partir de las 25 horas semanales para las personas mayores de 74 años", dice el informe.

"Carmen se levanta todos los días a las 6.30 de la mañana para ir a la escuela y regresa a las 18.30 a su piso en Entença, para dedicarse a sus padres el resto de la jornada. "Te dan cita para evaluarlos y lo hacen en días diferentes, obligándote a pedir dos permisos. Sientes que entre las Administraciones no hay mucha coordinación", denuncia. "Dentro de la rueda del hámster sientes que la burocracia es una gran palo en la rueda", añade. "No tengo dinero para llevarlos a una residencia, pero tampoco me gustaría: "Ellos me cuidaron mucho a mí y a mis hijos, siento que tengo que devolverles sus esfuerzos", argumenta la maestra.

Document 2

EL PAÍS 27-XI-2014

Dos de cada diez hogares catalanes tienen a un pensionista como fuente de ingresos

CC OO alerta de que el 50% de las prestaciones está por debajo de 645 euros

CAMILO S. BAQUERO, Barcelona

La crisis no solo ha frenado las tasas de emancipación juvenil o ha hecho que muchos parientes se tengan que reagrupar bajo un mismo techo. También ha provocado que las pensiones de los jubilados sean la principal fuente de ingresos de sus familias y estas prestaciones tienen cada vez un menor poder adquisitivo. Un informe de Comisiones Obreras (CC OO) presentado ayer revela que esto le sucede en el 21,9% de los hogares catalanes. Una magnitud dos puntos mayor que la media española.

"Las personas mayores son cada vez más pobres y además han de repartir sus ingresos porque

más hogares viven gracias a ellas. Además crece su gasto en salud y las pensiones van perdiendo poder adquisitivo", explicó Cristina Faciabén, secretaria de Socioeconomía del sindicato durante la presentación del Observatorio Social de la Gente Mayor 2014.

El análisis de los datos de la Encuesta de Población Activa del año pasado muestra que un 21,9% de los hogares catalanes un pensionado es la persona de referencia. Hace cinco años este porcentaje era 3,9 puntos menor. A esto hay que sumarle la pérdida del poder adquisitivo de estos ingresos. Jaume Huguet, secretario de la Federación de Pensionistas y Jubilados de CC OO aseguró

que la reducción es del 19%, frente al 14% del resto del Estado.

La mitad de las pensiones están por debajo del salario mínimo, 645 euros. Huguet explicó que la situación es especialmente crítica en Girona, Lleida y Tarragona, donde la media de las pensiones de las mujeres, en su mayoría viudas, está muy por debajo del salario mínimo, con 552, 543 y 588 euros, respectivamente.

Según cifras del Instituto Nacional de Estadística, en Cataluña hay más de 1,3 millones de empadronados de más de 65 años, lo cual equivale a un 18% del total de la población. Seis de cada diez son mujeres. Los datos del observatorio ponen de relieve además que el 16,6% de los jubila-

dos catalanes están por debajo de la línea de pobreza. Una vez más, dos puntos por encima del promedio del resto de España.

"Los hogares cuya persona de referencia es una persona mayor cambian la tendencia general e incrementan el gasto en bienes y servicios básicos a la vez que lo reducen en otros como mobiliario y otros gastos corrientes del hogar", asegura el informe.

El sindicalista Julián Gutiérrez también hizo un llamamiento para que el Gobierno rebaje el IVA de alimentos y bebidas no alcohólicas a un 4%, y el de la factura de la electricidad a un 10%, dos grupos que se llevan buena parte de los ingresos de los jubilados.

Document 3

EL PAÍS 14-XII-2014.

Tiempo para vivir

Por SARA BERBEL SÁNCHEZ

Un anuncio navideño que triunfa estos días en las redes sociales pide a unos niños y niñas que escriban una carta a sus padres haciendo alguna petición. La sorpresa llega cuando los deseos de los niños no aluden a juguetes o golosinas —que reservan para los Reyes Magos—, sino que coinciden en pedir tiempo: tiempo para jugar, tiempo para contar cuentos, tiempo para compartir, tiempo, en definitiva, para amar.

Resulta cuando menos curioso que todos seamos conscientes de que disponer de tiempo personal y familiar es una de las necesidades básicas en nuestra vida y, sin embargo, se hayan tomado tan pocas decisiones efectivas para mejorar esa situación. Tal vez se deba a que, como señalaba lúcidamente la gran Victoria Sau, los seres humanos tendemos a creer que aquello que ha permanecido inalterable durante muchos años es un fenómeno natural. Y, sin embargo, nada más lejos de la realidad. Los horarios que organizan nuestra sociedad no son innatos, ni debidos al clima, ni a la idiosincrasia española, y, en consecuencia, no son inmutables. Pueden, y me atrevería a afirmar que deben, ser cambiados.

Los estudios muestran el decisivo impacto que los horarios tienen sobre la desigualdad y la calidad de vida en nuestro país. Las mujeres españolas son las

más estresadas de Europa, las que disponen de menos horas de sueño, las que hacen malabarismos para sumar a su labor profesional el cuidado de la familia y del hogar (del que continúan siendo máximas responsables), las que menos nivel de participación política y comunitaria tienen. Los datos indican el perjuicio de los horarios en el rendimiento escolar de nuestros hijos, en su madurez neurológica debido a que duermen menos que otros europeos. Además, tenemos constancia de que los largos y rígidos horarios laborales no se traducen en un liderazgo creativo y productivo de nuestro país, sino al contrario. Ante esta avalancha de datos: ¿a qué esperamos para cambiarlos?

En las facultades de Psicología se estudia que los prejuicios están formados por dos componentes: uno de tipo racional y otro irracional. El primero puede dejarse convencer por los estudios aportados, pero el segundo se resiste al cambio con uñas y dientes. Si no queremos ser un país de prejuicios y dejarnos llevar por la sinrazón que tan atractiva parece, pongamos medidas valientes para implantar un horario equilibrado y sostenible, similar a los países europeos más avanzados. Las generaciones futuras lo agradecerán y las cartas de los niños a sus padres no pedirán entonces tiempo sino, tal vez, amor. •

Sara Berbel Sánchez es doctora en Psicología Social y experta en políticas de igualdad.

Document 4

32

EL PAÍS, jueves 26 de junio de 2014

ECONOMÍA

Más trabajadores en riesgo de pobreza

- ▶ La proporción de sueldos iguales o inferiores al mínimo se duplica desde 2004
- ▶ Solo Rumania y Grecia superan a España en peligro de exclusión en empleados

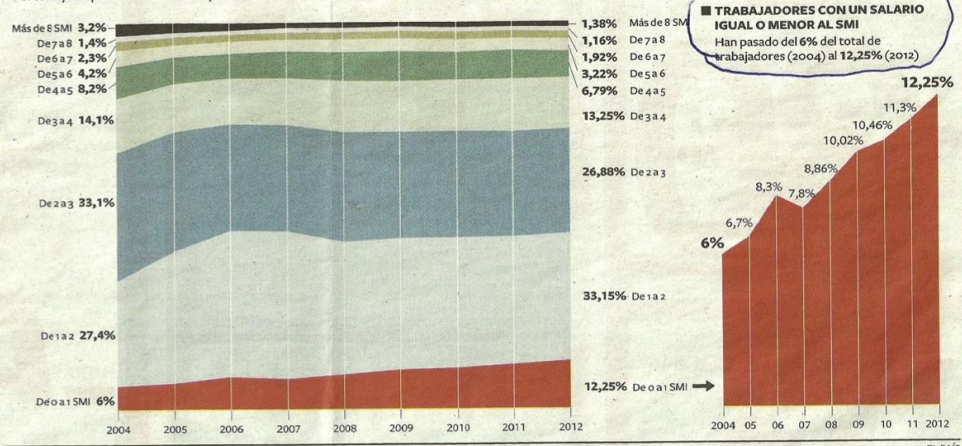
AMANDA MARS
Madrid

Trabajar no siempre equivale a ganarse la vida. La economía española se las ha apañado en la última fase de la crisis para crear empleo con crecimientos pírricos, pero el coste de este milagro se traduce en salarios cada vez más bajos. El porcentaje de trabajadores que ganan en España una cantidad igual o inferior al salario mínimo interprofesional (SMI) se ha duplicado desde 2004: Doce de cada 100 empleados se encuentran en esta situación, según los datos publicados ayer por el Instituto Nacional de Estadística (INE), correspondientes a 2012. España, según las cuentas de Eurostat, presenta una de las mayores tasas de riesgo de exclusión entre personas con trabajo, solo superada por Rumania y Grecia.

El énfasis que ha puesto el Gobierno en defender la reforma para mejorar el trato fiscal a las rentas más bajas responde a la certidumbre de la notable rebaja salarial sufrida tras dos recesiones en cinco años. Los sueldos bajan

Evolución de los salarios comparados con el salario mínimo interprofesional

Porcentaje respecto al total de trabajadores

Fuente: INE y elaboración propia.

EL PAÍS

ta Anual de Estructura Salarial. El trabajo a tiempo parcial,

lo en total, sino también por hora trabajada: hasta un 26% menos.

calcular las transferencias sociales). La mediana es el punto me-

pagados, con entre siete y ocho veces el salario mínimo, en cam-

cas, según advirtió a primeros de año el Banco de España, por el efecto composición: la destrucción de empleo se ha cebado en los puestos de peor calidad y, al desaparecer estos, alteran la foto.

En cualquier caso, las estadísticas, como la de ayer, reflejan el proceso de gran devaluación interna. Ese 12,25% de trabajadores con ganancias iguales o inferiores al mínimo interprofesional (de 8.979 euros anuales en 2012) se debe en buena parte al auge de españoles que tienen empleos a tiempo parcial con la crisis, pero el SMI entre los asalariados con empleos a tiempo completo también se encuentra en su nivel máximo de los últimos ocho años. Son el 1,52% del total, frente al 1,3% de 2004, según la Encues-

ción del trabajador. De hecho, más de la mitad de los que lo tienen, que son 2,7 millones de personas, preferirían un trabajo a tiempo completo. En global, la ganancia media anual por trabajador fue de 22.726,44 euros en 2012, un 0,8% menos que el año anterior, según el INE, y el salario más común en España se sitúa en torno a los 15.500 euros.

Los datos pertenecen a 2012, cuando los funcionarios perdieron la paga extraordinaria de diciembre, que la recuperaron en 2013. En cambio, el año pasado la devaluación salarial prosiguió en el sector privado, también por la vía del repunte de la contratación a tiempo parcial. Este tipo de empleados cobra menos que los que trabajan a tiempo completo no so-

queda reflejada igualmente en las estadísticas europeas. Hay un 12,3% de trabajadores con unos ingresos por debajo del umbral

La ganancia más común se sitúa en 15.500 euros anuales

de la pobreza, un nivel que solo superaban Rumania (19%) y Grecia (15%) con los datos de 2012, los últimos comparables en Eurostat. El umbral de la exclusión se sitúa en el 60% de la mediana de los ingresos disponibles de cada país (es decir, después de

dispusieran en una fila entre los más altos y los más bajos.

El año 2013, no obstante, refleja una mejora para España, ya que la tasa de estos empleados pasa al 10,5%, pero es de los pocos países que ha actualizado la información y por eso la última comparativa posible es de 2012.

Los datos del INE acaban por certificar uno de los peores legados de la crisis en España, el aumento de la desigualdad, algo que ha puesto de relieve en varias ocasiones la OCDE, ya que entre 2011 y 2012 el peso de los trabajadores en el otro extremo, los que cobran ocho veces el SMI o más, sí ha aumentado, aunque levemente, del 1,55% al 1,74%. No obstante, su peso ha caído a la mitad desde 2004. Los segundos mejor

proporción desde 2004, al pasar del 1,6% del total al 1,45%.

Por tipo de ocupación, la mejor pagada corresponde a los puestos de directores y gerentes, ya que su salario medio, 53.165 euros anuales, es un 133,9% más que la media y cuatro veces más que los peor pagados, que son los puestos no cualificados en el sector servicios.

Hay también una considerable brecha por sexo. La ganancia media anual fue de 25.682 euros para los hombres y de 19.537 euros para las mujeres. Además, según el INE, de los trabajadores con ganancias bajas (dos tercios de la media), el 65% fueron mujeres. En todos los casos se repite la constante: ellas ingresan menos que ellos.

Document 5

El País 17-II-2015

Las mujeres trabajan 83 días más para cobrar igual que los hombres

STEFANIA GOZZER, **Barcelona**

Las mujeres en Cataluña deben trabajar 83 días más al año si quieren ganar el mismo salario que los hombres, según un estudio elaborado por UGT con datos del Instituto Nacional de Estadística (INE) y Eurostat de 2012 y publicado ayer. Según el informe, la diferencia de sueldos entre géneros es mayor en la comunidad que a nivel nacional, donde las trabajadoras tendrían que cotizar 79 jornadas más para equiparar su remuneración anual a la de los varones.

El sindicato denunció que la brecha salarial entre sexos en el conjunto de España aumentó con la crisis y se situó en 2012 en el 23,93% frente al 21,87% de 2008. La diferencia fue incluso mayor en los empleos a tiempo parcial: las mujeres con este tipo de contratos ganaron un 33,7% menos que los hombres.

En Cataluña, la comunidad con más concentración de trabajadoras, la brecha se elevó al 24,81%. El salario anual medio de las catalanas en 2012 fue de 20.931 euros. Casi 7.000 menos que el de los varones, que ganaron 27.836 euros.

El estudio afirma que para que una mujer en España alcance una pensión equivalente a la de un hombre que ha cotizado durante 35 años, debe trabajar 46 años y medio.

Para comparar la situación del país con el resto de Europa, el sindicato recurrió a la brecha salarial en términos de sueldo por hora, ya que este es el indicador que utiliza Eurostat. Sin tener en cuenta la jornada parcial, el resultado es que España alcanzó una de las cotas más altas del entorno comunitario en 2012, con un 19,3% frente a una media europea del 16,5%.

El dato muestra un grave retroceso en cuanto a discriminación de género en el mercado laboral, ya que solo cuatro años antes España estaba por debajo de la media de Europa. De los países que facilitaron información al Eurostat, las brechas más profundas las registraron Alemania, Eslovaquia y Hungría.